

Eddans dolda visdom

Jörgen I Eriksson

norrshaman

Böcker på **norrshaman** av författaren:

Sejd 4.0 – En introduktion till shamanismen

Runmagi och shamanism 3.0

Rune Magic and Shamanism

Naturens återkomst – Shamanism och frigörelse

Atrid Grimssons Svartkonstbok

Bergets visdom

Böcker på andra förlag:

Samisk shamanism

Blodstämmare och handpåläggare

Var tids noaidi – Samisk shamanism

Navajo – Att tänka och vandra i skönhet

Omslagsbild: Del av bildsten i Bro kyrka, Gotland. Foto: Författaren.

Baksidesbild: Författaren i Ales stenar, Skåne. Foto: Jonas Unger.

www.norrshaman.net

Copyright Jörgen I Eriksson 2014

Tryckt hos tryckning.nu/h:ström, Umeå 2014

ISBN 978-91-978832-3-8

Innehåll

Inledning ... 4

Skapelse, död och transformation ... 7

Initiationer och kvinnolist ... 42

Att fånga alltings essens ... 62

Den gäckande Loke ... 78

Till sist ... 85

Inledning

Myten är en karta över tillvarons alla dimensioner, synliga såväl som osynliga. Den berättar om alltings upphov och karaktär, om människans plats i tillvaron och hennes relationer till alla andra medvarelser. Här finns en inbyggd etik och moral om hur människan bör bete sig för att kunna vandra i skönhet i världen. Myterna är resultat av årtusendens upplevelser och tankearbete av visa män och kvinnor, som på djupet har kontemplerat de dynamiska processer som världen består av. Att bevara de mytiska berättelserna är ett sätt att hålla liv i kunskapen om hur människor kan röra sig i balans med naturen och de stora kosmiska kretsloppen. Myterna innehåller kunskap av Moder Jord, för Moder Jord.

Eftersom myterna är kosmologiska kartor kan de fungera som vägledning för den som söker dold kunskap. Det kan ske genom att de mytiska berättelserna sjungs fram, på liknande sätt som de ursprungliga heliga varelserna sjöng fram världen i begynnelsen, ”arla i urtid”. Ett annat sätt att ta del av myternas visdom är att göra själsresor med hjälp av olika trådar i berättelsernas väv. Det kan ske genom att recitera myten högt eller för sitt inre i kombination med någon lämplig metod för att förändra medvetandet, t ex trumning. Det är ett sätt att få del av mytens inre väsen, dess essens och dess esoteriska kunskap.

Alla myter har både en *exoterisk*, dvs yttre, och en *esoterisk*, dvs inre, dimension. Det exoteriska är själva ramberättelsen som alla kan uppfatta och njuta av att höra. Det esoteriska är den dolda kunskap som finns inbyggd i myten och som öppnar sig för den andligt tränade. Det handlar om en intuitiv kunskapsinhämtning som på djupet begrundar mytens dolda dimensioner. När myterna ursprungligen sjöngs och berättades fram var det säkert som någon sorts

performance eller allkonstverk där sångaren på ett dramatiskt sätt förstärkte orden med masker, förklädnader och medagerande ”skådespelare”. Den som idag läser myterna som enbart text riskerar att gå miste om mycket av den visdom som ryms i en sådan totalupplevelse.

Mycket av de ursprungliga nordiska berättelserna, urmyterna, har tappats bort, undertryckts eller förvrängts. Det skedde framför allt efter den kristna missioneringen då den forna seden förpassades till en sorts subkulturell och tynande tillvaro. De sånger som samlats ihop under begreppet Eddan och blev nedtecknade av kristna munkar på Island för drygt 800 år sedan bestod ofta bara av fragment av de ursprungliga sångcyklerna. Det som då nedtecknades var det som ännu levde kvar i den muntliga traditionen. Att berättelserna över huvud taget blev nedskrivna var i sig ett uttryck för att de höll på att blekna bort i det folkliga medvetandet. Vi som lever i det tjugoförsta århundradet står i stor tacksamhetsskuld till Eddanedtecknarna, trots att de silade berättelserna genom sina kristna och patriarkala medvetanden. Utan dem skulle vi inte ens ha haft några mytfragment att utgå från.

En av handskrifterna från 1200-talet hamnade år 1643 hos den isländske biskopen Brynjólfur Sveinsson, som i sin tur skänkte bort den till den danske kungen. Denna version av Eddasångerna går sedan dess under namnet Codex Regius (Konungaboken) och är den huvudsakliga källan till det som idag kallas *Den poetiska Eddan*.

Ur ett andligt perspektiv är det framför allt de äldsta berättelserna om världens skapelse och beskaffenhet och olika vägar till kunskap och kraft som är intressanta och viktiga att ta del av. Överallt i Eddasångerna vimlar det av budskap och insikter, som ofta har dolts i omskrivningar och metaforer. För oss handlar det om att försöka avkoda de dolda budskapen och då också inse att avkodningen kan leda till olika resultat beroende på vem som gör den och vilka mentala filter som tolkningen passerar genom. Myterna talar till olika läsare på olika sätt och det går inte att fastställa några oomtvistliga och slutgiltiga tolkningar. Myterna har sin egen dynamik som möjliggör ständigt nya upptäckter och insikter. *Eddans dolda visdom* är inte en bok om hur sångerna användes förr eller vilken kunskap de innehöll då. Det är en bok om hur ny kunskap kontinuerligt kan utvinnas ur myterna och hur dessa sånger kan användas idag och framöver. Det är

sedan upp till var och en att göra sin egen Eddatolkning och komma fram till hur en själv kan införliva dessa mytiska kunskaper i sitt eget liv.

Mina tolkningar grundar sig i en shamansk "läsning" där jag kombinerat själsresor med djup begrundan och divination med hjälp av runor. Jag har utgått från de tolkningar av *Den poetiska Eddan* som gjorts av Edvin Thall (1912), Åke Ohlmarks (1948) och Björn Collinder (1964). Eddacitaten har jag huvudsakligen tagit från Thall. Som referens har jag ibland tagit hjälp av *Snorres Edda* i Collinders tolkning (1970). Som en viktig inspirationskälla vill jag även framhålla Maria Kvilhaugs monumentala verk *The Seed of Yggdrasill* (2013). I min metod ingår också att jämföra mytfragmenten med arkeologiska fynd, med motiv på hällristningar och bildstenar och med berättelser från närliggande kulturer, framför allt samisk, finsk och baltisk.

Jag har försökt gå tematiskt till väga i mina tolkningar, ibland med ett kronologiskt angreppssätt, ibland som det kan tyckas mera slumpmässigt. Eddan inte är den nordiska förkristna andlighetens "heliga skrift". Den är skönlitteratur – alltså flikar av verkligheten betraktade genom mänskliga temperament. Och dessa mänskliga temperament speglar primärt livssynen hos järnålderns manliga aristokrati. Sångerna rymmer ingen heltäckande eller enhetlig kosmologi eller sammanhängande story. Snarare innehåller de en mångfald av disparata och paradoxala världsbilder som varit i omlopp. Ändå finns här så många nycklar till helig kunskap och initiationsvägar att en i stort sett kan börja nysta var som helst i vilken Eddasång som helst. *Eddans dolda visdom* är en av många möjliga tolkningar av några av myternas komplexa och rika innehåll. Min avsikt är att bidra till att göra Eddans esoteriska kunskap tillgänglig för alla som vill vandra en andlig väg fylld av skönhet, harmoni och balans. Även i det tjugoförsta århundradet är Eddans sånger portar in i den kunskap som finns i det som brukar kallas den icke-ordinära verkligheten, det fördolda eller Drömtiden.

Jörgen I Eriksson, december 2014

Skapelse, död och transformation

Eddan har en storslagen inledningssång i Valans/Völvans spådom. Det är en svårtolkad, visionär beskrivning av världens skapelse, undergång och nyskapelse. En berättelse om det dynamiska samspelet mellan konstruktiva och destruktiva krafter och nödvändigheten av att balans råder mellan det som bygger upp och det som river ner. Här finns mängder av anspelningar på mytiska händelser, berättelser och gestalter som vi inte längre har tillgång till på samma sätt som den tidens vismän och viskvinnor. Men valan sjunger inte bara om den "yttre" världen och dess skapelse – sången handlar också om våra "inre" världar, våra personligheters födelse, död och transformation och olika vägar att nå visdom.

Valan är en shamankvinna som kan se "vitt och vida genom världens åldrar". Hon minns urtiden och de allra äldsta händelserna. Valan minns ända tillbaka till "åldrarnas morgon" eller "tidernas gryning", ett uttryck som i Collinders Eddatolkning heter "arla i urtid".

Arla i urtid fanns ingenting,
ej sand, ej hav, ej svala vågor;
jord fanns icke, ingen himmel,
där fanns omätligt gap.

I Valans spådom återfinns fragment av en förkristen nordisk kosmologi – en avancerad och komplex sådan med förståelse för att allt en gång föddes fram ur Tomheten, Ginnungagap. Valan stammar själv ur Drömtiden "född av forntidsjättar", alltså de allra äldsta varelserna och de som därmed vet allra mest.

Forntidsjättar än jag minnes,
som mig fordom fött hava;

nio världar vet jag, nio rymder
i maktens träd, som under mullen är fäst.

Valan minns det som hände *före* tiden, kanske rentav nio universum som föregått det nuvarande. Denna ursprungliga völva är Nerthus, Njörd, Freja. Och trädet hon nämner är världsträdet Yggdrasil som också kallas maktens träd och minnesträdet. Uttrycket maktens träd innebär att det handlar om den primära energi som konstituerar och genomsyrar världen och hänger nära samman med de grundläggande elementen is och eld.

Världsträdet

En ask vet jag stånda, Yggdrasil hon heter,
med klara vatten hon öst varder;
dädan kommer daggen, som i dalarne faller,
evigt står hon grön över Urds brunn.

Vatten öses över världsträdets stam för att det ska kunna motstå olika nedbrytande krafter, t ex hjortar som betar av dess bladverk. Detta ger i sin tur livgivande regn till jorden: "dädan kommer daggen". Yggdrasil är evigt grön och representerar jordens alstringskraft.

Edvin Thall är den enda av översättarna av Völvans spådom som betecknar världsträdet som en hon. Det känns rätt! Yggdrasil är en sammanfattning av kosmos som en enda organism av sammanhängande och ömsesidiga livsprocesser; födelse, mognad, död, förnyelse. Trädet sägs stå vid Urds brunn, alltså nornornas, ödesmakternas brunn.

Dädan komma mör, som mycket veta
trenne från salen som under trädet står;
Urd heter en, den andra Verdande,
- de skuro i trä - Skuld är den tredje:
de lagar stifta, de liv kora,
de tälja ödena för åldrarnes barn.

Nornorna är några av kosmos äldsta väsen; antagligen av jätteätt. De väver den kosmiska väven, Urds väv, som allt och alla ingår i och de "vet mycket". Uttrycket "de skuro i trä" innebär att de skar in runor i den kosmiska väven och därmed skapade de lagar och mönster som styr allt i kosmos. Nornorna är de heliga varelser som skapar ramarna,

eller matrisen, för alla varelsers existens. Denna matris ger form åt all energi och designar hela tillvaron som ett flödande hologram där allt hänger samman med allt annat. Nornorna åstadkommer eller motsvarar den rörelse i kosmos som Carlos Castaneda kallade *intent*, dvs avsikten. Urds väv befinner sig i en ständigt pågående förändring – en kosmisk spiraldans.

Det finns ett mycket nära samband mellan nornor och valor, och frågan är om inte valan själv i denna Eddasång tillhör nornornas skara. På andra ställen i Eddan talas om betydligt fler än tre nornor. Att de är en storartad källa till visdom är helt klart. De kan rentav vara vår främsta kunskapskälla! Nornorna finner vi intill Urds källa vid en av världsträdet Yggdrasils tre rötter – Yggdrasil som i Grimnesmål betecknas som "ypperst bland träd".

Med "vitgrus" ur källan skyddar och helar nornorna trädet eftersom:

Asken Yggdrasil måste uthärda
mer än människor veta:
hjorten gnager upptill, ytveden murknar,
Nidhögg naggar den nedtill.

Vilka är det som hotar världsträdet? Kan nornorna visa oss vilket *vitgrus* vi kan använda idag för att skydda och hela Moder Jord?

Grimne (= Oden) berättar i Grimnesmål om fyra hjortar som tuggar på trädets knoppar. Dessutom om ormar som ligger under Yggdrasil och gnager på trädets kvistar – betydligt fler "än någon okunnig anar", eller "än ovisa apor ana". Det är girighet och okunskap som hotar världsträdet. Men valan vill understryka att det inte bara är Moder Jord och det "yttre" fysiska växandet som hotas utan också vårt "inre" andliga växande. Det är dock inte bara nornornas visdom som kan skydda och hela – i världsträdet finns också andra hjälpare:

Ekorren Ratatosk ränner och far
på asken Yggdrasil;
han bär ovanifrån det som örnen måler
och för det till Nidhögg därnere.

Ratatosk (= Gnagtand) är en symbol för shamanen som färdas mellan världarna och balanserar örnens himmelska visdom gentemot drakens. Nidhögg (= han som hugger med nid eller nedtill) representerar mörka urtidsenergi och destruktiv magi. Ratatosk

visar å sin sida hur vi som människor behöver balansera våra ljusa och mörka sidor för att kunna utveckla vår fulla potential.

Världsträdet är inte bara utsatt för hot. Det skyddar också mot farliga vindar och kallas då Läråd/Läråd. I lä för destruktiva vindar, under världsträdets skyddande lövverk kan vi ta del av den stora visdom som ryms i trädet, alltså i Moder Jord:

Heidrun heter geten som på hallen står
och gnager på Läråds grenar;
ett kar ska hon fylla med det klara mjödet,
den drycken avtar ej.

Detta mjöd är visdomens dryck som flödar fritt för den som satt sig i världsträdets hägn. Den visdomen, alltså naturens visdom, avtar heller aldrig. Men vem är Heidrun ur vars spenar visdomens mjöd flödar? En nyckel till att förstå Heidrun hittar vi i Eddasången Hyndla. Den skildrar en dialog mellan Freja och jättinnan Hyndla vars namn betyder den lilla hyndan och som har vargar som riddjur. Freja har sökt upp jättinnan för att hennes skyddsling, den blivande hjälten Ottar Innsteinsson, ska få kunskap om sin ättelängd, alltså sitt ursprung. När Hyndla har redogjort för Ottars förmödrar och förfäder vill Freja att Ottar ska få dricka av jättinnans minnesöl (= visdom) så att han komma ihåg denna imponerande redogörelse. Men nu har Hyndla tröttnat på uppvaktningen:

Ge dig av härifrån! Nu önskar jag sova,
hos mig får du icke mycken heder:
du löper, ädla vän, ute om nätterna,
som geten Heidrun gör med sina bockar.

Tolkning: Freja är Heidrun som frambringar det heliga mjödet som i sin tur representerar visdom. Visdomen finns alltså hos Freja, som är en aspekt av Moder Jord. I Odens väldiga hall för de döda (= Valhall) får de andliga krigarna (= enhärjarna) dricka av Heidruns heliga visdomsmjöd. Det serveras av valkyrjor, som är en kvinnlig aspekt av den andlige krigaren. Det som äger rum i Valhall är en beskrivning av en nordisk initiationsväg där män blir initierade av kvinnor. Om enhärjarna sägs i Grimnesmål:

Särimne kokas av kocken Andrimne
alltid i Eldrimnes kittel;

det fläsket är bäst - men få män veta
vad det är enhärjarna äta.

Nu vet vi: Särимne är vatten, Andrimne är luft och Eldrimne är eld. Heidruns mjöd står för den visdom som kommer ur Moder Jord. Detta påminner om ingredienserna i en svetthydda eller skakande badstuga som vi också kallar den. Det som sägs ske i Valhall kan helt enkelt vara en beskrivning av en nordisk transformationsceremoni där vatten öses på upphettade stenar. Den renande ångan bryter ner deltagarnas gamla identitet och öppnar upp för en återfödelse med ny och större kraft och kunskap. Svetthyddan/bastun fungerar som Moder Jords livmoder där deltagarna symboliskt dör och återföds som nya människor.

Grimnesmål vet berätta att det inte bara är geten Heidrun som gnager på världsträdets grenar:

På hallen står en hjort, han heter Eiktyrne,
han gnager på Lärads grenar;
det dryper av hans horn i Hvergelmes brunn,
där ha alla älvar sitt upphov.

Nu blir det högintressant! Hjortens hårda horntaggar av ekträ dryper vätska ner i Hvergelme (= den brusande kitteln). Det är en av källorna under Yggdrasil's rötter, närmare bestämt den källa som befinner sig i de dödas hemvist Nifelhel. Alla älvar (= allt liv) har sitt upphov i dödens sfär och det heliga vattnet befinner sig i ett kretslopp – från Hvergelme till Yggdrasil till Eiktyrne tillbaka till Hvergelme. Som don Juan Matus försökte förklara för Carlos Castaneda: Döden är vår bästa rådgivare. Alltid på armlängds avstånd.

Den tredje källan under Yggdrasil är Mimers brunn som vaktas av jätten Mimer (= det kosmiska minnet). Världsträdet kallas också Mimameid, dvs minnets träd. Den som dricker av vattnet ur Mimers brunn blir vis och kanske är det just visdomsmjöd som finns i källan. Valan minns hur det förhåller sig:

Jag vet allt, Odin, var du ögat gömde:
i Mimes brunn, den mäktiga frejdade;
varje morgon dricker Mime mjöd
ur Valfaders pant: vet ni nu eller ej?

Oden fick dricka ur källan sedan han lagt sitt ena öga där (= Valfaders pant). Detta tolkas vanligtvis som ett offer Oden fick göra för att få visdom enligt formeln att en måste ge för att få. Men det kan också tolkas som att Oden placerade sitt ena öga i Minnets brunn för att kunna se allt som hänt i kosmos sedan "arla i urtid". Med sitt andra öga ser han ut över alla världar. Detta är en beskrivning av ett shamanskt sätt att se; genom alla tider, genom alla dimensioner.

Heimdall

Völvan vet ännu mer om Mimersbrunnen:

Hon vet att Heimdalls hörkraft är gömd
under högluftsvepta heliga trädet;
en å ser hon forsa med fradga och grus
från Valfaders pant: vet ni nu eller ej?

Heimdall har superhörsel; han kan höra hur gräset och fårens ull växer. Denna hörförmåga har han fått genom att offra sitt ena öra i Mimers brunn. Men en kan också tolka detta offer som att Heimdall placerat sitt ena öra, en del av sin hörkraft, i Minnets brunn för att kunna höra allt som hänt i kosmos. Han hör genom alla tider, genom alla dimensioner; ett shamanskt sätt att höra. Men vem är Heimdall?

Heimdall är väktaren vid Bifrost eller Bilrost (= den sviktande eller vacklande vägen) som oftast brukar tolkas som regnbågen men lika gärna kan vara Vintergatan. Båda dessa har i en shamansk kosmologi egenskapen att vara en övergång till övervärldarna – en väg in i den icke-ordinära verkligheten. Heimdall är gudarnas väktare som ska larma och blåsa i sitt Gjallarhorn när jättarna attackerar vid Ragnaröksstriden. Heimdall kan betyda världsträdet, världspelaren, eller världsmannen och här kan vi se paralleller till samernas Veralden olmai. I Grimnesmål sägs att Heimdall härskar i Himinbjörg (= Himmelsberget) och "dricker i väna borgen glad sitt goda mjöd". Mjödet kommer som vi minns från geten Heidrun (= Freja). Samtidigt tätnar mystiken kring Heimdall när det i Den korta Völuspa sägs att han föddes av nio jättekvinnor.

Det var en som föddes arla i tiden,
mäkta kraftfull, av makternas ätt,
den herrlige med spjutet: honom födde
nio jättemör vid jordens rand.

Det är Heimdall som åsyftas i dessa dunkla formuleringar. Kan det vara Heimdall som är avbildad på bohusländska hällristningar som Den store med spjutet? Är han så gammal? Stammar han från bronsåldern eller ännu längre tillbaka? Det finns en Heimdallsgalder som kanske kan hjälpa oss att förstå:

Heimdall är du, hudvit bland asar,
hög och helig och stor,
underbart född i urtidsdagar,
man med mödrar nio,
son av systrar nio.

Nio jättinnor som är systrar – kan det vara något annat än de nio världarna? Heimdall är världarnas man, de nio världarnas son och alltså Moder Jords son. Kan han rent av representera Moder Jords manliga aspekt? Och som Moder Jords son är han kanske bror till Tor, åskmannen. Då skulle Tor och Heimdall kunna vara en nordisk variant av de klassiska tvillinghjältarna som återfinns i urgamla myter världen över. Tvillinghjältar som dräper diverse destruktiva monster och hjälper till att formge världen och garantera dess grundläggande ordning och balans.

Ymer och världens skapelse

Völvan ”som ser vitt och vida” minns hur jorden skapades:

Burs söner lyfte landet i höjden,
fagra Midgård de mäktige skapte;
sol sken sunnan på salens klippor,
då grodde i marken gröna örter.

Jordens skapelse ter sig som en rätt så stillsam historia när Burs söner, dvs Oden, Vile och Ve, lyfte upp landet, eller med Collinders ord ”hovo ur djupet herrliga Midgård”. Oden är önd/ande, Vile är vilja/önskan och Ve betyder den helige. Denna process handlar också om människans inre tillblivelse och vad som krävs för att bli en fullödlig människa – eller otadlig som don Juan Matus och Carlos Castaneda uttryckte saken. Men vem är Bur?

I Grimnesmål beskrivs jordens skapelse som en mer våldsam process:

Av Ymes kött uppkom jorden
och havet av blodet hans,

himlen av hans skalle, skog av hans hår,
men bergen av jättens ben.

Av jättens ögonhår gjorde makterna
Midgård åt mänskors söner,
men av jättens hjärna gjordes de onda
molnen på höga himlen.

Det var urjätten Ymer (= den larmande, den dånande) som stod för råmaterialet till världen. Ljudet, den kosmiska bakgrundssången var det ursprungliga. Men varifrån kom Ymer?

Jätten Vaftrudne (= Vävstark, han som är stark i invecklade spørsmål) berättar om Ymer i Vaftrudnesmål där denne, som beskrivs som först i jättars ätt, också uppträder under namnet Aurgelme (= den dånande):

Ur Elivågor slungades etterdroppar;
som vuxo och vorde till jätten;
tursars ätter komma alla från honom,
ty äro de alla onda.

Elivågor (= snöstormpiskade vågor) är den iskalla älv som strömmar ur Nifelheim, men det kan också vara en beskrivning av Vintergatan. Enligt Snorres Edda flödade is- och rimfrostmassorna från Elivågor in i det stora tomrummet Ginnungagap och mötte där gnistor och glödande sinterkorn som kom flygande från eldens domän Muspellheim. Ur detta famntag mellan köld och hetta, mellan is och eld, uppstod liv ”och det vart till en människoskepnad, och han kallades Yme.” Ur Tomheten föds alltså Alltet, ständigt. Det skedde arla i urtid och det sker fortfarande, i såväl yttre som inre bemärkelse.

Men Ymer var ingen han. Oden frågade Vaftrudne hur Ymer kunde få barn då han ej ”hade gamman” med jättinnor? Vaftrudne visste besked:

Under armen växte på väldige rimtursen
man och mö tillsammans;
fot med fot födde åt vise jätten
sexhövdad son.

Ymer är alltså tvåkönad (minst) och hens avkommor är rimtursarna, köldjättarna. De gör med ålderns rätt anspråk på att vara de visaste varelserna i kosmos och fungerar än idag som en stor visdomskälla.

Ymer var den första varelsen i "vårt" universum men frågan är om völvan inte var ännu äldre och kom ur ett tidigare universum? Hon säger ju i Völvans spådom att hon minns "nio väldiga världar". Hur som helst var Ymer inte ensam särskilt länge.

När rimfrosten fortsatte att droppa in i Ginnungagap "vart det därav en ko som hette Audumla, och det rann fyra mjölkåar ur hennes spenar, och hon närde Ymer", skriver Snorre i sin Edda. Kon närde sig själv genom att slicka de salta och rimfrosthöljda stenarna och på tre dagar slickade hon ur stenarna fram en man som hette Bure "fager att se på, stor och stark". Bure avlade en son som hette Bur, eller Bor, och han i sin tur äktade en jättinna som hette Bestla. De fick tre söner: Oden, Vile och Ve. Bur är alltså framslickad ur isen av en ko, som mycket väl kan ha varit en älgko – kanske den älgko som finns avbildad i överflöd på hällristningar i norra Europa och Sibirien och som enligt en sibirisk myt var den som födde fram världen.

Som jag ser det uppstår allt ur Tomheten genom mötet mellan urkrafterna eld och is, hetta och köld. Ymer är urljudet som får hela universum att vibrera och Audumla (= den vördnadsvärda, den ymnigt kulliga) är ett förkroppsligande av den heliga vinden, önd, som strömmar ur henne som livgivande mjölk till Ymer och livgivande anda som skapar Bure, Bur och treenigheten Oden, Vile, Ve. Därmed är skapelsen igång på allvar.

Tillvaron präglas först av oordning och kaos. Allt tycks flyta:

solen ej visste, var sin sal hon hade,
månen ej visste, vad makt han ägde,
stjärnorna ej visste, var de skimra skulle.

Den uppmärksamma ser att denna strof ur Völvans spådom präglas av tre-talet som är heligt i nordisk tradition. Det är tre gånger "ej visste" och ett tretal av väsen som ej visste, nämligen solen, som är feminin, månen, som är maskulin, och stjärnorna, som är vare sig eller. Vem är det då som för in en kosmisk ordning i skapelseprocessen?

Trädde då gudarna till tingssätena,
höghelige härskare att råd hålla,
natt och ny namn de gåvo,
morgon även och dagens mitt,
afton och midafton att åren tälja.

Det finns ingen ensam skapargud i nordisk myt. Allt sätts igång genom ett möte mellan urkrafterna is och eld och samtidigt uppstår den heliga vinden, önd. När energierna ska ordnas i någon sorts mönster sker det genom att de högheliga härskarna (som stammar från jättarna) håller råd. Vi har att göra med en urdemokratisk andlig process som namnger de cykliska processerna och därmed sätter igång tiden. Allt annat har skett *före* tiden.

Gudarna, de mäktiga, namnger olika företeelser som natt och ny, morgon, afton och midafton. På så sätt sjunger de fram världen och världens ordning på liknande sätt som andra urfolk har skildrat händelserna i Drömtiden. Genom att sjunga Valans spådom kan en sjunga sig in i Drömtiden och det tillstånd som då rådde och där ta del av "de mäktiges" kraft och kunskap. Denna syn härstammar från den tid när ord sågs som heliga. Språket och språkförmågan var en gåva från de heliga varelserna som skulle användas med respekt och vördnad eftersom det som sägs också blir.

Nornorna vingklipper asarna

Nu tycks en mer harmonisk fas av skapelsen ha inträtt:

Asarne möttes på Idavallen,
timrade höga harg och hov;
hårdar de grävde, guld de smidde,
hamrade tänger och hårda verktyg.

Gudarna tävlade glade på tunet,
- de ledo ej brist på blänkande guld -
tills trenne de kommo, tursadöttrarne,
de mycket onda från Jotunheim.

Idavallen betyder flitens slätt. Harg och hov är kultplatser och en kan fråga sig till vilka asarna offrade? Guld står för visdom och de tre tursadöttrarna är detsamma som de tre nornorna. "Mycket onda" är Thalls översättning. Collinder träffar mera rätt med "väldiga i styrka". Det saknas dynamik och rörelse i asarnas idylliska hantverksperiod. Nornorna träder in för att skaka om idyllen med sin ödeskraft och etablera den kosmiska nödvändigheten, den kosmiska avsikten eller oändlighetens aktiva sida.

Nornorna lägger asarna under den kosmiska ödeskraften (= avsikten). Anledningen är att de var på god väg att förhäva sig med sitt timrande, smidande och hamrande och att bli fyllda av självviktighet. De blir helt enkelt fråntagna dessa praktiska kunskaper, som i fortsättningen ska hanteras av dvärgarna. De finns ännu inte utan måste skapas av det som återstår av urjätten Ymer, eller som völvan säger: ”av Brimers blod och av Blains lemmar”. Dessa två binamn på Ymer betyder enligt Ohlmarks Bränning, efter havsbränningen som skapats av hans blod, respektive Blåen, efter den blå himlen som skapats av hans skalle. Det som skildras är en dold kunskapsväg. Asarna (= ande) måste ”tuktas” av nornorna (= den kosmiska nödvändigheten) för att sedan balanseras av dvärgarna (= Moder Jords inneboende kraft). Ande och himmel måste balanseras av kropp och jord. Men vilka är dvärgarna?

Valan säger inte vem som skapade dvärgarna – bara att heliga gudar grunnade över vem som skulle göra det. Snorre är mer detaljerad när han i sin Edda skriver att ”dvärgarna hade kommit till liv i mullen och nere i jorden, liksom maskar i kött. Dvärgarna hade skapats i förstone och vaknat till liv i Ymes kött, och då voro de maskar, men genom gudarnas maktord fingo de manvett och mänsklig skepnad, och de bo i jorden och i stenar.” Dvärgarna uppstod ur Ymers kropp som en nödvändig följd av den kosmiska avsikten. Men det var asarnas magiska sång (= galder) som gav dem medvetande och gestalt – en påminnelse om nödvändigheten att förena ande och kropp. Valan räknar upp 69 namn på dvärgar (enbart manliga) som alla tycks ha olika funktioner i det kosmiska kretsloppet. $69 = 3 \times 23$ och om vi tillämpar denna talmagi på utharkens runsystem handlar det om ass-runan (= den gudomliga visdomen och extasen) som förenas med dagaz-runan (= insikten och sprickan mellan världarna). Dvärgarna representerar alltså en sorts superinsikt och visdom och eftersom de håller till i jord, berg och sten handlar det om Moder Jords insikt och kraft i personifierad form. Men vad gör dvärgarna?

När asarna vingklipps av nornorna och fråntas sin hantverksskicklighet övergår dessa förmågor till dvärgarna. Till skillnad från asarna är dvärgarna rotade i Moder Jord, framfödda direkt ur Ymers kött som de är. Deras hantverksskicklighet överglänsar asarnas och antar rent magiska proportioner, men också dvärgarna är underställda den kosmiska nödvändigheten. De blir leverantörer av en rad magiska föremål till just asarna. Det gäller Tors hammare Mjöllner och Odens

spjut Gungner. Odens armring Draupner från vilken det var nionde natt droppar åtta lika tunga ringar som den själv. Frejs galt Gullenborste som kan löpa genom luft och vatten och vars gyllene borst lyser upp natten så att det blir fullt dagsljus där den ränner fram. Frejs skepp Skidblander som är så stort att alla asar får plats i det, som alltid får fartvind och som kan vecklas samman som en duk och förvaras i en bältespung. Sivs gyllene hår och Frejas halssmycke Brisngamen. Det tillverkades av fyra dvärgar sedan de fått tillbringa varsin natt med Freja. Brisngamen betyder eldssmycke och är en symbol för solen och här ser vi en högintressant koppling mellan Moder Jord och Moder Sol. De flesta av dessa föremål är av guld som är en symbol för visdom. Flera av dem har dessutom kommit till efter olika ingripanden av Loke. Jag återkommer till Lokes mycket sammansatta karaktär och nöjer mig tills vidare med att beteckna honom som Odens skugga och en trickster av kosmiska dimensioner. Att just Loke medverkar vid tillkomsten av asarnas gyllene hjälpmedel kan tyckas paradoxalt – men den nordiska kosmologin är full av transformationer där det ena övergår i det andra och där det inte finns några fasta gränser mellan existensformerna. Dvärgarna transformerar och förädlar mineraler och gör dem levande. I grunden tycks berättelserna om dem handla om vår egen inre transformation och förädling i ett möte mellan jord och himmel, mellan mörker och ljus.

Gullveig och sejden

Valan sjunger i ett dunkelt avsnitt om en annan märklig transformation:

Det är den första folkstrid jag minns,
då de på spjutuddar spetsade Gullveig,
brände henne i Hars hall inne,
tre gånger brände de den tre gånger födda.

Hon kallades Heid då i husen hon kom,
spåkloka völvan, åt spön gav hon trollmakt:
hon sejdade vettlös evar hon kunde,
var alltid till fögnad för onda kvinnor.

Gullveig kan uttolkas som ”gyllene dryck”, alltså som visdom. Har är den blinde eller den höge, dvs Oden. Heid är Gullveig som är Freja. Enligt denna tolkning var det alltså Freja som skapade sejden och sejdade vettlös, dvs under trance. Dessa två stycken av Valans spådom

innehåller en beskrivning av flera olika processer: 1) striden mellan asar och vaner, som jag återkommer till och 2) en kvinnlig initiationsväg genom eld, dödskonfrontation, transformation och pånyttfödelse. Det hela sägs ske tre gånger tre, alltså niofalt. Mer magiskt kan det inte bli och den initierade valan har fått "trollmakt", alltså förmåga att ingripa i den kosmiska allväven. Det är valan själv som döljer sig bakom namnet Gullveig och hon beskrivs som en av tre tursadöttrar. Förutom att minnas allt och ha mycket visdom har hon genom sin smärtsamma invigning också fått förmågan att sejda och till och med sejda döden. Hon kan alltså med sin mentala kraft ta död på andra, likt en flygande noaidi. Kanske är det sejdens födelse som beskrivs i detta avsnitt.

Människans inträde

Människans inträde i skapelsen sker i völvens berättelse genom ett drömligt samspel mellan två trädstammar och tre heliga varelser:

Ur kretsen trädde trenne asar,
mäktige, hulde, till huset ned;
funno på land föga mäktande
Ask och Embla, ödeslösa.

Ej anda de hade, ej hug de ägde,
ej blod, ej later, ej gudalighet;
ande och hug gav Oden och Höner,
later gav Lodur och gudalighet.

"De mäktige" sjunger fram de första människorna ur två trädstammar. Oden och hans bröder blåser in ande, hug, later och gudalighet. Modernare begrepp för detta kan vara livsenergi, medvetande, arteget beteendemönster och förmåga till transformation och transcendens. I Björn Collinders tolkning sägs att Lódur gav "blod och blomstrande hy" och med Åke Ohlmarks ord "livssaft och livets färg". Oden är ande, det vet vi. Men de ursprungliga bröderna Vile och Ve har här bytt namn till Höner och Lodur. Höner är enligt Ohlmarks ursprungligen en solgud, som också har kallats guldkonungen. Lodur tycks vara mer av ett mysterium, men han skulle kunna kopplas samman med Loke även om det vid första tanke kan kännas långsökt. Denna koppling och Lokes väsen analyserar jag närmare i kapitlet *Den gäckande Loke*.

Valan beskriver Lodur som ett väsen som intimt är sammankopplat med människoblivandet och människans särskilda kvaliteter.

Ohlmarks pekar på samband mellan Lodur och fortplantning och om det stämmer handlar det om en mycket gammal gestalt, kanske avbildad redan på bronsålderns hällristningar. På bronsåldern kunde människor för övrigt begravas i ekkistor. Av träd är du kommen – träd ska du åter bli.

Asar, vaner och visdomsmjödet

Valan återkommer till berättelsen om striden mellan asar och vaner:

Oden kastade uddjärn i flocken:
det var den första folkstrid i världen;
asaborgens brädhägn bröts ned,
fram gingo vanerna på fältet med galder.

Tidigare har hon dunkelt anspelat på att någon med ”svek sudlat luften” och givit Ods mö (= Freja) åt jätteätten, att Tor ”ensam slog till” och att ”lagar, löften och eder, alla de heliga bröts”.

Detta har tolkats som en poetisk beskrivning av sociala omvälvningar och religionsskiften på 400-talet, möjligen som en följd av hunnernas framryckning i Europa. Men här finns också symboliska beskrivningar av inre och mellanmänskliga processer. Asarna står för ande, medvetande och himmel, medan vanerna representerar kropp, känslor och vatten. Asarna kastar spjut och slår till med Tors väldiga hammare. Dessutom använder de list, svek och löftesbrott, ja de bryter mot de heliga lagarna, dvs kosmos inbyggda nödvändighet (= nornorna). Vanerna å sin sida lyckas med sina magiska galdrar bryta ner asaborgens skydd. Denna förödande strid måste bringas till ett slut innan båda parter förgås, men hur?

Enligt Snorres Edda försonas asar och vaner genom att bägge parterna spottar i ett kar och av detta spott danar en man. ”Han heter Kvase, och han är så klok, att ingen kan fråga honom om någonting som han inte kan svara på. Och han for vida omkring i världen för att lära människorna visdom. Men då han kom till två dvärgar, som hette Fjalar och Galar, togo de honom i enrum och dräpte honom, och de läto hans blod rinna i två kar och en kittel, och den heter Odröre, och karen heta Son och Bodn. De blandade upp blodet med honung, och

därav vart det ett sådant mjöd, att var och en som dricker av det blir skald eller en lärd man.”

När asar och vaner balanserar sina energier, dvs tanke och känsla, uppstår visdom. Men denna visdom når en ännu högre potential när dvärgarna Fjalar (= den som vet mycket) och Galar (= den galande) dräper Kvaser. Dvärgarna representerar krafter från jordens inre och människans undermedvetna. Den honung de tillsätter kommer från Moder Jord förmedlad av honungsbiet, som alltså bör betraktas och behandlas som en helig varelse. Denna transformation av Kvaser till heligt mjöd (= visdomsdryck eller initiationsdryck) förädlas ytterligare i tre kittlar där en av dem kallas Odröre (= extasuppväckaren). Detta är en beskrivning av en klassisk shamansk initiation.

Girighet och självviktighet får Fjalar och Galar att vilja behålla det heliga mjödet för sig själva. Det är något som straffar sig eftersom inte heller dvärgarna kan ställa sig över nornornas kosmiska nödvändighet. Dvärgarna dräper senare jätten Gilling och hans hustru och som hämnd sätter Gillings son Suttung ut dem på ett lågvattenskår för att de ska drunkna. Dvärgarna lyckas dock köpa sig fria genom att erbjuda Suttung skaldemjödet. Parterna förlikas och Suttung gömmer mjödet djupt inne i sin boning i berget Hnitbjörg. Där sätter han sin dotter Gunnlöd att vakta över det dyrbara mjödet. Namnet Gunnlöd är sammansatt av gunnr som betyder strid och lög som betyder lovad eller invigd. Egentligen är det ett valkyrjenamn. Också Suttung vill av girighet och självviktighet behålla visdomsdrycken för sig själv, men inte heller jättarna kan ställa sig över nornornas lag. Kunskapen om att den extatiska visdomsdrycken har gömts djupt inne i ett berg når på något sätt fram till en gestalt som kallar sig Bölverk, vars namn betyder missdådaren, han som övar ont eller vållar ofärd.

Bölverk, som i själva verket är Oden, tar över sommaren tjänst hos Suttungs bror Bauge (= den böjde) som just blivit av med nio trälarna. Vad denne inte vet är att det är Oden som med list fått trälarna att dräpa varandra. Bölverk/Oden utför nio mans arbete och som lön kräver han att Bauge ska hjälpa honom att få tillgång till visdomsmjödet. Sedan han fått Bauge att borra ett hål in i Suttungs berg förvandlar sig Oden till en orm och ringlar in till Gunnlöd i bergets inre sal. Därinne återtar han sin vanliga gestalt, ligger med Gunnlöd i tre nätter och får henne att lova honom tre klunkar av mjödet. I Snorres version: ”I första draget drack han ur hela Odröre, i

det andra Bodn, i det tredje Son, och då hade han allt mjödet. Sedan iförde han sig örnhamn och flög så hastigt han kunde.” Även Suttung förvandlar sig till en örn och tar upp jakten men Oden hinner precis landa i Asgård och spotta upp mjödet i ett stort kar som asarna ställt upp. För att undkomma Suttung måste han dock släppa ut en del mjöd bakvägen innan han når Asgård. Det är enligt Snorre ”strunskaldernas lott”.

Oden hamnskiftar till både orm och örn för att kunna komma över mjödet. Det är transformationer som förenar kunskap och kraft från under- och övervärldarna (även i inre bemärkelse). Katalysator är tre nätter tillsammans med Gunnlöd i något som kanske kan betecknas som en sexmagisk ceremoni. Visdomsmjödet finns därmed hos asarna, som dock inte har för avsikt att behålla det enbart för egen del. Likväl rymmer denna händelse svåra komplikationer.

Odens svek

Så här beskriver Oden själv i Havamål hur han kom över visdomsmjödet:

Gunnlöd gav mig, när i guldstolen jag satt
en dryck av det dyra mjödet;
en usel gäld jag den väna gav
för hennes hulda hug,
för hennes ljuva hjärta.

Ovisst är, om jag åter kommit
ut ur jättens gård,
om ej Gunnlöd mig haft kär, den goda kvinnan,
som fast i min famn jag slöt.

Guldstolen kan tolkas som visdomsstolen eller visionsstolen. Kanske är det en sejdhylla som åsyftas och att Oden inne i berget fick lära sig sejda. I så fall är Gunnlöd identisk med Heid och med Freja. Detta är en beskrivning av hur visdom uppstår ur en förening av det manliga och det kvinnliga; det sökande och det sökta.

Oden konstaterar nöjt att Odröres dyra mjöd nu har kommit upp ”till mänskors värnares vihov”, men det har kommit smolk i glädjebägaren, inte bara i form av självviktighet:

Ringed har Oden en gång avlagt,
vem kan på hans löften nu lita?
Han Suttung lämnade på drycken sviken
och Gunnlöd i gråt.

Oden är en skoningslös och skamlös kunskapssökare som torpederar sin egen visdom genom svek och genom att överge Gunnlöd. Inte ens Oden kan ställa sig över den kosmiska nödvändigheten och rörelsen, dvs nornornas lagar. Han rör sig inte *med* utan *emot* och resultatet blir kaos.

Runorna

Vad händer när visdomsmjödet kommit ”upp” till asarna? I Sången om Sigdrifa får vi en del antydningar. Där sägs om runorna att Oden tydde, ristade och tänkte ut dem ”genom den drycken, som han druckit hade ur Heiddraupners huvud och ur Hoddrofners horn” och att den vise Mimers huvud talade ”sitt allra första ord och sade sanna stavar”. Mimers huvud berättar sedan om 24 ställen där runor ristats, bland dem björnens ramar, ulvens klor, örnenas näbb och nornans nagel:

Alla blevo av skavna, som in skurna voro
och hällda i det helga mjödet
och sända vida vägar;
de finnas hos asar, de finnas hos alfer,
somliga hos vise vaner
somliga hos människors män.

Heiddraupner kan tolkas som Heid-dryparen. Heidrun är ju den get som står på Valhalls tak och gnager på världsträdets grenar och ur vars spenar det heliga mjödet strömmar. Heiddryparen kan alltså vara detsamma som mjöddryparen. Hoddrofner kan härledas ur hodd som betyder skatt och rofner som kan tolkas som lösaren. Hoddrofner är då den som löser skatten, dvs släpper ut visdomen.

Runornas heliga kunskap/visdomsmjöd finns tillgänglig för alla och envar som gör sig mödan att vandra längs vägarna där de sänts. Förutsättningen är ett öppet och ödmjukt sinnelag som krävs för att få kunskapens kyss. Sigdrifa förklarar för Sigurd sedan hon invigt honom i runornas väsen:

den, som kan dem oförfalskade och ofördärvade
skola de till välgång varda;
de ge lycka om du lär dem
allt intill gudarnes undergång!

Men varför är det Mimers huvud och inte Oden själv som berättar om runorna?

Minne och Tanke

En annan version av förlikningen mellan asar och vaner (i Snorres Heimskringla) berättar att parterna utväxlade gisslan för att befästa fredsfördraget. Vanerna sände Njord och Kvaser (= den inkarnerade visdomen) till asarna som i sin tur sände Höner och Mimer (= jätten vid visdomens brunn) till vanerna. Vanerna blev snabbt besvikna på Höner som visade sig vara oförmögen att fatta beslut utan att rådfråga Mimer. Vanerna kom fram till att asarna, som ju inte var främmande för att använda svek, helt enkelt hade lurat dem till ett ofördelaktigt manskifte. De lät halshugga Mimer och skickade huvudet till asarna, där Oden smorde det med örter för att det inte skulle ruttna. Han sjöng därefter magiska galdrar över huvudet. De var så kraftfulla att Mimers huvud började tala och avslöja fördolda ting (= visdom) för Oden, t ex var runorna finns. Det är ett uttryck för att helheten också återfinns i delen.

Mimer kallas i Sigdrifa för Heiddraupner (= Heid-dryparen) och ses alltså som den som frisläpper visdomen. Också Freja har sammanställts med Heidrun så här har vi ett avsnitt som visar på de flytande gränserna mellan jättar, asar, vaner och mytiska djur. Och att helig kunskap och transformation står att finna på många håll.

Vanernas halshuggning av Mimer (= minnet) innehåller flera spännande tankespår. Ett är att de därmed helt enkelt vill beröva asarna deras minne. Eftersom Mimers minnesbank sträcker sig ända till "aral i urtid" och världens skapelse, och kanske ännu längre tillbaka till före tiden, så är det ingen liten sak. Oden plågas av sin skräck för att tappa minnet av vem han är och varifrån han kommer. Det framgår av hur han i Grimnesmål beskriver två av sina medhjälpare, korparna Hugin och Munin:

Var morgon flyga Munin och Hugin
ut över jordens yta;

jag ängslas för Hugin att han ej kommer åter,
jag är mer orolig för Munin.

Hugin är tanke och medvetande. Munin är minne. Vanerna känner till Odens ängslan och därför skickar de Mimers huvud till honom för att verkligen visa att de därmed har huggit av minnet. Men Oden överlistar vanerna när han med hjälp av örter konserverar huvudet. Dessutom sjunger han galdrar över huvudet så att det kan återfå sin ursprungliga visdomsfunktion. Detta är en beskrivning av hur farligt det är att glömma vem en är och varifrån en kommer men att det faktiskt är möjligt att återknyta till dessa minnesspår. Trösterikt för alla som försöker återskapa traditionell visdom och livssyn.

Hur kommer det sig att ur-völvan kan minnas allt från före tiden? Fyra gånger sägs det om henne att "visdom har hon mycken, vida kan hon skåda" och till henne kommer självaste Oden för att få råd. Frasen "ensam satt hon ute" visar hur völvan fått sina kunskaper genom den urgamla metoden utesittning, som har använts just för att få insikt i det fördolda. Och när hon satt ute kom "den åldrige", dvs Oden, och gav henne "halsguld och ring". Völvan gav som gengåva "visa råd och varslande ord" eftersom hon "såg vitt och vida genom världens åldrar". De varslande orden handlade om världens undergång och förnyelse, den process som går under namnet Ragnarök, vilket kan tolkas som makternas öde. Längre fram i sången sägs om völvan:

Visdom har hon mycken, vida kan hon skåda
över världens öden och de väldiges fall.

Hotfulla varsel

Eftersom völvan är av jättesläkt finns en grundläggande motsättning mellan henne och Oden även om relationen också präglas av en sorts paradoxal respekt och ömsesidigt utbyte. Berättelsen sjungs fram av völvan och hon framställer gudarna i mindre smickrande dager. Det är de som själva sätter igång händelserna som leder till undergången. Det sker bland annat genom försöken att bränna Gullveig och genom det svekfulla löftesbrottet mot den jätte som skulle bygga en mur runt asarnas borg. Jätten hade åtagit sig att bygga muren på ett år om han fick Freja som belöning. När asarna till sin förfäran såg att jätten med hjälp av sin enorma arbetshäst höll på att klara uppdraget tog de till list och svek. Loke antog gestalt av ett sto som lockade iväg byggherrens hingst ut i skogen så att jätten inte kunde slutföra bygget.

En annan följd var att Loke blev havande och så småningom födde den åttafotade hästen Sleipner, Odens magiska häst.

Det som völvan nu berättar för Oden är mycket illavarslande:

Hon såg valkyrjor komma från fjärran,
redo att göra ritten till Gothjod:
Skuld bar sköld och Skogul även
Gud, Hild, Gondul och Geirskogul.
Så de heta Herjans diser,
redo att göra ritten till val.

Tidigare var det tre nornor som näpste asarna, nu förebådar sex valkyrjor att makternas öde är beseglat.

Det råder nära samband mellan valkyrjor, nornor och jättinnor, något som visar på komplexiteten i den forna livssynen. En av valkyrjorna som förebådar makternas öde har samma namn som en av nornorna vid Urds brunn, nämligen Skuld. Hon brukar ses som en beteckning för det kommande. Skogul är ett namn besläktat med skugga och skymning och kan tolkas som "deltagare i den vilda jakten". Gud eller Gunn och Hild betyder kamp och strid. Gondul är ett namn som hänger samman med gand, alltså sejdstaven. Geirskogul har betydelsen Spjutskogul. Herjan, dvs Härskaren, är ett av Odens många binamn. Valkyrjorna kommer "från fjärran". I Collinders tolkning "från vida vägar", hos Ohlmarks "vittifrån komna". De representerar kosmisk nödvändighet, magisk förmåga och stridsvilja; kort sagt det kvinnligt vilda såväl inom oss som utom oss.

Det som valkyrjorna från fjärran förebådar är Balders död. Här med Urvölvans ord:

Hon såg Balders, blodige gudens,
Odens barns öde, det dolda;
slanka misteln, över marken vuxen,
stod där mjuk och mycket fager.

Vart av grenen, som grov ej syntes,
harmskott vådligt: Had det sköt;
men Frigga grät i Fensalarne
över Valhalls ve: veten I än?

Balder (= den starke) beskrivs i de bevarade myterna som Odens son och enligt Snorre är han "den bäste" som det bara finns gott att säga om. "Han är så fager att skåda och så bjärt, att det lyser av honom", "den klokaste av asarna och den värtaligaste". En del menar att Balder är modellerad efter Jesus, men han är betydligt äldre än så. Det lyser av honom, säger Snorre. Balders boning Breidablick kan uttydas som "den som blänker vida omkring". Balder är alltså en reminiscens av en tidig solgud, från bronsåldern eller äldre. Han är solens manliga aspekt och representerar såväl ljus och kärlek som förbrännande hetta. Völvan avslöjar att han kommer att skjutas med en mistelpil av sin broder Had, Höder (= kämpen), som är blind. Mordet på Balder innebär att mörkret släcker ljuset. Brödernas moder, Frigg (= Moder Jord) inser det ödesdiga i detta skeende. Men varför skjuter Höder en mistelpil mot Balder?

Balder och ödet

För att förstå innebörden i Baldersdramat behöver vi analysera Eddasången Balders drömmar som tar sin utgångspunkt i hans "hotande drömmar". Drömmarna tycks förebåda ödesdiga händelser och såväl asar som asynjor samlas till rådslag. Därpå sadlar Oden sin magiska häst Sleipner och "nedåt han red åt Nifelhel till". Vid den östra dörren till dödsriket väcker Oden upp en död völva med hjälp av en dödgalder. Han presenterar sig som Vegtam (= den vägvane) son till Valtam (= förtrolig med de döda) och begär att få veta "för vem äro bänkarne med blänkande ringar och sätena fagert flödande av guld?" Völvan svarar motvilligt:

Här står för Balder mjödet bryggt,
skira drycken av skölden täckt;

Balder är dödsmärkt och det är dukat med guld till gästabud i Hel, där visdomsmjödet dessutom står färdigbryggt och väntar. För Balder är alltså döden en initiation där han ska få del av visdomens extatiska dryck.

Återigen ser vi hur Oden måste vända sig till en völva för att få den nödvändiga kunskapen. Hur han presenterar sig för völvan föder också spännande tankar. Såväl Vegtam som Valtam är binamn på Oden och han uppträder här alltså som son till sig själv?

Oden kräver svar på ytterligare två frågor av den motvilliga völvan, nämligen vem som skulle komma att döda Balder och vem som skulle hämnas banemannen.

Höd bringar höge hövdingen hit,
han skall Balders bane varda
och taga Odins ättling av daga.

Rind föder Vale i västerns salar;
blott en natt gammal Odenssonen hämnas;
sin hand han ej tvättar, ej huvudet kammar
förr till bålet han bär Balders fiende.

Balders blinde broder, även han son till Oden och Frigg, ska alltså bli mördaren. Oden ska sedan med jättinnan Rind/Vrind avla sonen Vale (= dråpsmannen) som hämnare. Återigen ett belägg för de mycket sammansatta relationerna mellan asar och jättar. De står i ett komplementärt förhållande till varandra. Var för sig kan de visserligen vara såväl visa som listiga och starka. Men det är först när de förenas som en transformerande förändring kan inträffa och den nya enheten utveckla en mer fullödlig potential – eller otadlighet för att tala med Castaneda. Det gäller självfallet också om vi betraktar asar och jättar som beteckningar på människors inre psykiska energier.

Snorre räknar in Rind bland asynjorna och det finns belägg för en uråldrig kult kring ett kvinnligt väsen vid namn Vrind, t ex i ortnamnet Vrinnevi (= Vrinds heliga plats) vid Norrköping.

När Oden försöker pressa völvan att avslöja vilka de kvinnor är som kommer att sörja Balder får han ett aggressivt svar:

Du är ej Vegtam, den som jag trodde,
förr är du Oden, åldrige skaparn!

Men Oden vet också något om völvan:

Du är ej völva, ej vis kvinna,
förr är du trenne tursars moder!

Völvan uppmanar Oden att rida hem; själv kommer hon inte att visa sig mer förrän ”Loke slipper lös ur bindslet och makterna rida till Ragnarök”. Om völvan är tre tursars moder så rör det sig om jättinnan Angerboda (= hon som vållar ont, hon som förutspår sorg) som

tillsammans med Loke fick tre monstruösa barn – Fenrisulven, Midgårdsormen och dödsrikets härskare Hel. Alla tre spelar en avgörande roll för balansen mellan uppbyggande och nedbrytande energier i kosmos och de deltar aktivt i slutstriden och världsförnyelsen Ragnarök. Angerboda omnämns också i Valans spådom som ”den åldriga” som satt ”österut i Järnslogen” och födde dem som vid Ragnarök ska sluka sol och måne. Vet Oden också det? När han rider ut ur dödsriket vet han hur som helst att Balder är ödesbestämd att bli dödad av sin broder Höder och att Oden själv ska avla Vale för att hämnas. Han har återigen fått kunskap från de verkliga urvarelsernas, jättarnas, värld, men vad gör han och asarna med denna kunskap? Skyndar de rent av på Ragnarök?

Loke och nödvändigheten

Kan Balders död undvikas eller är den nödvändig för den cykliska förnyelsen i det kosmiska kretsloppet? Enligt Snorres Edda tar Frigg ett initiativ som skulle kunna tyda på försök att ändra skeendet. Hon ”tog ed på att Balder skulle skonas av eld och vatten, järn och alla slags malm, stenar, jord, träd, sjukdomar, fyrfota djur, fåglar, etter och ormar”. Därefter samlas asarna på tingsstället och ägnar sig för skojs skull åt att skjuta eller kasta saker på Balder för att testa hans nya osårbara status.

”Vad som än gjordes, skadade det honom ej, och det tyckte alla var en stor heder”, skriver Snorre. Alla utom Loke, som i kvinnoskepnad söker upp Freja och frågar hur det kommer sig att Balder inte tar någon skada. ”Inga vapen eller träd skola skada Balder; jag har tagit ed av dem alla”, svarar Frigg, men avslöjar samtidigt att hon inte krävt någon ed av misteln; ”den tyckte jag var för ung”. Loke tar en mistel, gör en pil och tubbar den blinde Höder att skjuta på Balder; ”skottet gick rätt igenom Balder, och han föll död till marken – det är den största olycka som har hänt gudar och människor”, skriver Snorre.

Här finns många dolda budskap. Varför berättar Frigg att hon inte tagit någon ed av misteln? Uppenbarligen för att hon inser nödvändigheten i Balders död, men låter Loke bli den ansvarige. Eftersom Frigg är en aspekt av Moder Jord och full-lärd vet hon självfallet att det är Loke som frågar henne. Varför valdes just misteln som dödsredskap? Alla som någon gång sett den halvparasitära mistelbusken högt upp i något lövträd vet att det inte går att göra

farliga pilar av den. Den har flera säregenheter med sina vintergröna blad och enormt klibbiga frön som sprids med hjälp av fåglar. När fröet väl har hamnat i ett lämpligt värdträd borrar det sin rot genom barken in i vedmassan. Misteln har traditionellt betraktats som helig, t ex i keltisk kultur, och den har i folklig läkekonst använts som skyddsmedel.

Loke, som här agerar som en klassisk trickster, punkterar asarnas barnsliga övermod med den magiska mistelpilen. Höder (= mörkret) låter pilen borra sig in i Balder (= ljuset). Slut på självviktighet. Mörker och ljus måste balanseras och samexistera.

Det finns en annan version av händelsen. Det är i den västnordiska versionen av Baldersmordet som Loke spelar den avgörande rollen. I en östnordisk version nämns inget om Loke som initiativtagare. Där är det helt enkelt Höder som på eget bevåg skjuter Balder. Och den danske 1100-talskrönikören Saxo Grammaticus återberättar en helt annan variant där kampen mellan Balder och Höder handlar om vem som ska få gånga sig med Nanna, dotter till kung Gevar. Nanna är trolovad med Höder men när denne är på krigståg får Balder syn på henne i badet, blir våldsamt förälskad i henne och friar. Det leder till en tvekamp på liv och död mellan Höder och Balder, som såras så svårt att han avlider efter tre dagar. I denna berättelse om gudomlig åtrå finns stor visdom. Det manliga representeras av ljus och mörker och det kvinnliga av Nanna. I den mer kända varianten av Baldersmordet beskrivs hon enbart som Balders maka vars hjärta brister när den döde Balder läggs på likbålet. Hon får därigenom en gemensam färd till dödsriket med sin älskade – på en genusmässigt balanserad resa till Hels gästabud och det heliga mjödet. Detta handlar alldeles uppenbart om en inre transformation. Om jagets konfrontation med mörker och död, dess upplösning och återskapande med nya insikter.

Nanna skulle kunna vara en nordisk variant av den sumeriska Inanna, som var kärleks-, fruktbarhets- och krigsgudinna och dessutom syster till dödsrikets gudinna. Nanna är alltså en aspekt av Moder Jord. Men Baldersmyten handlar inte om någon regelbunden årstidsväxling utan snarare om en ödesdiger händelse som bryter mot den kosmiska nödvändigheten och därmed sätter igång destruktionsen av den gamla världen. Både ljus och mörker åtrår Moder Jord, men mörkret tar över och kaos utbryter i såväl inre som yttre bemärkelse.

När Balder är död läggs han på bålet för att brännas enligt gällande sed. Samtidigt får Odens son Hermod (= krigsmoeten; egentligen en aspekt av Oden själv) i uppdrag att resa till dödsriket med hästen Sleipner för att försöka köpa Balder fri från Hel. Snorre berättar att Hermod rider i nio dygn, neråt och nordvärt. Han tar sig över ån Gjöll (= den gälla, den larmande) som är gränsfloden till dödsriket. Den enda möjliga passagen går via den guldbelagda Gjallarbron som vaktas av Modgunn, vars namn är en sammansättning av mod och strid. Hon ”släpper alla in, men ingen ut”. Brons guldbeläggning kan tolkas som att den som passerar över den får del av Modgunns visdom; en aspekt av dödens visdom. Modgunn frågar Hermod om hans namn, ätt och ärende innan hon låter honom passera. När Hermod når fram till Hels grindar är han mycket noga med att hästen ska hoppa över utan att nudda grinden eller för den delen något annat i dödsriket.

I Hels boningshus ser Hermod Balder sitta på högsätesbänk tillsammans med Nanna. Han bönfäller Hel om att Balder ska få rida hem tillsammans med honom eftersom det är så ”mycken gråt” hos asarna efter Balder. Hel svarar att ”om allting i världen både levande och dött gråter över honom, då må han fara tillbaka till asarna, men han blir kvar hos Hel, om någon säger emot och inte vill gråta.” Hermod får med sig några viktiga minnesgåvor hem. Balder sänder tillbaka den magiska guldringen Draupner som Oden nyss hade placerat på likbålet. Nanna sänder en duk till Frigg och en gyllene fingerring till Fulla (en av asynjorna och Friggs tjänarinna). Kan Nannas duk vara en aspekt av nornornas kosmiska väv? De föremål som sänds tillbaka från dödsriket representerar visdom och nödvändighet. Uppenbarligen har de laddats upp och fått högre magisk potential genom vistelsen i dödsriket. Dock: Balder kommer inte att slippa ur Hels grepp.

Asarna sänder ut bud över hela världen att begråta Balder så att han kan slippa ut ur dödsriket, ”och det gjorde alla människor och djur och jorden och stenarna och all malm, och du har nog sett att dessa ting gråta när de komma ur frosten i hetta”, skriver Snorre. Men när en av budbärarna kommer till en grotta där det sitter en jättinna, som kallar sig Tökk, vägrar hon att begråta Balder:

Med torra tårar
må Tökk gråta
när Balder bärs på bål.

Vad gott gav mig Karls son
kvick eller död?
Må Hel ha kvar det hon har!

Den som gömmer sig bakom namnet Tökk (= Tack) är Loke, som därmed beseglar Balders öde och för detta kommer att straffas på ett mycket grymt sätt av asarna. Men innan vi analyserar den vedergällningen behöver vi kontempera situationen i grottan och Tökks svar. Hon är jättinna och tillhör alltså de äldsta och visaste varelserna. Hon håller till i en grotta och befinner sig alltså inne i Moder Jord. Tökk är på så vis ett språkrör för Jord. Och när hon säger att Hel ska ha kvar det hon har säger hon helt enkelt att det måste råda balans mellan liv och död i den kosmiska spiraldansen. Döden kan inte och bör inte upphävas. Jättinnan kallar sig Tack och visar därmed att tacksägelse är en förutsättning för visdom. Här döljer sig en kunskapsväg som går via ödmjukhet och tacksägelse inför den kosmiska nödvändighetens sätt att balansera liv och död. Loke *överskrider* genus, men framför allt *balanserar* han genus och visar sig vara den verkligt insiktsfulle. Ändå, eller kanske just därför, kommer han att straffas av asarna.

Asarna påskyndar undergången

Valan sjunger om Lokes straff:

Fjättrad såg hon ligga i springkällors lund
den onde Loke i ofärdsskepnad;
där sitter Sigyn i sorg försjunken
över makens ve: veten I än?

Loke flyr till fjälls efter Balders död. Han bygger sig ett hus med fyra dörrar så att han kan se åt alla väderstreck. Dagtid förvandlar han sig till lax och håller till i en fors som kallas Franangersfors. Oden ser från sitt högsäte vart Loke tagit vägen och asarna beger sig till forsen. De försöker fånga laxen med hjälp av ett nät, men Loke är smart. Än lyckas han slinka under nätet, än hoppar han över det, men till sist lyckas Tor få tag på laxen under en av dennes luftfärder. Tors hand stannar vid stjärten ”och det är därför som laxen är smal baktill”, berättar Snorre.

I avslutningen av Eddasången Lokes träta beskrivs den hemska behandlingen av Loke på ett kyligt men sakligt sätt: ”Han vart bunden

med sin son Vales tarmar och Narfe, hans andre son, förvandlades till en varg. Skade tog en etterorm och fäste upp över Lokes anlete; från den droppade etter. Sigyn, Lokes maka, satt där och höll en skål under ettret, men då skålen var full bar hon ut den och under tiden dröp ettret i Lokes anlete. Då räck han så hårt i sina bojor att hela jorden skalv därvid. Detta kallas nu jordskalv.”

Oden har nyss avlat en son vid namn Vale (= dråpsmannen) som hämnas Balder genom att döda Höder och nu visar det sig att också Loke har en son med samma namn. Ytterligare ett belägg för det intima sambandet mellan Oden och Loke och att Loke är Odens skugga. Lokes Vale blir söndersliten av brodern Narfe sedan denne förvandlats till en varg – snarare en varulv. Med Vales tarmar ligger Loke bunden ända till Ragnarök, som Snorre uttrycker saken. Asarna försöker således fjättra kunskapen om hur viktig balansen mellan liv och död är för det kosmiska kretsloppet. Det leder till att de påskyndar sin egen undergång.

Yttre och inre kaos

Den kosmiska scenen är nu riggad för Ragnarök, ett begrepp som kan tolkas som makternas öde eller makternas mörker. Asarna har lyckats fjättra såväl Fenrisulven som Loke, så vad är det då som mera handfast sätter igång slutfasen i undergången? Völvan nämner de första tecknen: ”solskenet svartnar, om somrarna efter blir vädret vrånglynt”. Snorre berättar i sin version om en vinter som kallas fimbulvinter (= den väldiga vintern): ”Då driver det yrsnö från alla väderstreck. Det blir hård köld och bitande vindar, och solen lyser inte. Det blir tre vintrar i följd och ingen sommar emellan. Men först kommer det tre andra vintrar då det är stora strider i hela världen. Då skola bröder dräpa varandra av vinningslystnad och ingen skonar sin fader eller sin son i mandråp eller släktskändning.”

Völvan sjunger om tre tuppar som gal ödesmättat. Den första är den fagerröde Fjalar (= den som vet mycket) i det träd som på isländska kallas gaglvidi. Det kan tolkas som trädet fullt av fåglar eller kanske som galgträdet då det syftar på Odens initiationshängning i världsträdet. Den andra tuppen är Gullenkamme med den gyllene kammen (= visdom) som gal för asarna. En tredje tupp gal i underjorden, ”sotröd hane i Hels salar”. Hunden Garm som vaktar nedgången till Hel tjuer vilt, Fenrisulvens fjättrar brister, världsträdet

Yggdrasil skälver, hela Jotunheim gnyr, dvärgarna stönar vid stendörrarna. Ödesmättat så det förslår, eller hur? Den första varelsen Ymer skapades i ett vrål och nu är det olika ljud från arketyppiska varelser som förebådar undergången. Vad det handlar om på ett esoteriskt plan är att vi alla har vårt eget personliga Ragnarök att ta oss igenom.

Völvans beskrivning av Ragnarök innehåller tre händelsehorisonter; den kosmiska, den mänskliga och den gudomliga. Eftersom allt är ett och hänger samman råder ett nära samband mellan de tre nivåerna eller sfärerna men för att underlätta analysen tar jag dem i tur och ordning.

På den kosmiska nivån karakteriseras Ragnaröksprocessen av händelser som "klippor braka", "himlen rämnar", "solen svartnar, jorden segnar i havet, från himlen störta strålande stjärnor", "högt flammar hettan mot himlen själv". Enligt Snorres version blir solen slukad av ulven Skoll (= svek) som alltsedan skapelsen jagat henne över himlavalvet, dag ut och dag in. I Vaftrudnesmål pekar Oden ut Fenrisulven som den som slukar solen. Snorre berättar att "den andra ulven", dvs Hate (= hat) slukar månen. Alla berg ska skälva så att träden rotas upp ur marken. Bergen störtar och havet forsar ut över landet eftersom "Midgårdssormen vrider sig i jättevrede och ger sig upp på land". Vi har alltså att göra med kaotiska naturkrafter som löper amok. Tankarna går till plötsliga klimatförändringar, sol- och månförmörkelser, vulkanutbrott, meteornedslag, stormar, skyfall och översvämningar. Men det handlar också om det inre kaos som kan uppstå i människor i form av psykoser och depressioner. Inte minst när djupa och ursprungliga krafter och drifter förträngs och trycks undan – på liknande sätt som när asarna försökte fjättra krafter som de upplevde som fiender eller hade gjort till fiender.

Om den mänskliga händelsehorisonten vid Ragnarök sjunger völvan:

Bröder skola slåss och bli varandras bane,
barn utav systrar bryta mot seden,
det är hårt i världen, hordom mycken,
yxtid, knivtid, kluvna sköldar,
stormtid, vargtid, förrn världen störtar -
ingen man skall den andre skona.

Det är inte primärt människorna som frambringar Ragnarök men de blir ändå indragna i den på de mest bestialiska sätt. Völvan använder otroligt starka ord för att skildra människornas öde och tankarna går naturligtvis till sådana hemskheter som krig, massakrer och Förintelsen. Har människorna ingen möjlighet att med alternativa handlingar ställa sig vid sidan av den kaotiska undergången? Hur ska en visman eller viskvinna agera i detta fall? Hur ska en handla för att röra sig med och inte emot den kosmiska avsiktens spiraldans? Det kommer faktiskt ett svar senare, som jag återkommer till. Nu kan vi nöja oss med att konstatera att människornas öde är intimt sammantvinnat med naturens och med gudavärldens. Völvan sjunger mest detaljerat om gudavärldens öden och det är där hon hittar huvudorsaken till undergången.

”Mångahanda vet jag, vidare ser jag till krafternas undergång, kampgudars öde”, sjunger völvan och fortsätter:

Mims söner vakna och makternas öde
bådas av gamla Gjallarhornet;
högt blåser Heimdall med hornet i rymden,
Oden mäter vid Mimers huvud.

Heimdall, Väktaren vid Vintergatan, låter larmet gå och Oden ber om råd från den halshuggne Mimers balsamerade huvud. Asarna håller krismöte men behöver också råd från de visa jättarna (= kaoskrafterna). Mims söner är en beteckning på hela turssläktet, som tycks vara på benen, såväl eldjättarna med Surt i spetsen som rimtursarna, Fenrisulven, Midgårdssormen och Garm. Längst fram i detta väldiga anhang far Hrym, ett namn som kan tolkas som ”den åldersskröplige gamle” och som enligt Ohlmarks är Jotunheims ålderskung eller gammelfarfar. Världsormen slår väldiga vågor, örnen skriar, ”den grå” (= ulven) sliter lik och det fruktade skeppet Nagelfar kommer loss. Det styrs av Loke: ”med folk från Muspell kommer den östan in över havet; och med ulven färdas alla jättar”. Nagelfar är ett dödsskepp som enligt Snorre är ”gjort av döda människors naglar”.

Nu inleds slutstriden som står på den väldiga slätten Vigrid. ”Åt alla håll är den hundra rastmil”, säger Vaftrudnesmål. Men hur har den fjättrade Loke kommit loss? Völvan sjunger att fjättrarna brister, men det syftar uppenbarligen på Gleipner (= svikaren). Det var det magiska band som dvärgarna tillverkat för att fjättra Fenrisulven – ett band

tillverkat av kattbuller, kvinnoskägg, bergsrötter, björnsenor, fiskars andedräkt och fågelspott. Är frågan om hur Loke kommit loss i själva verket en nordisk koan? En fråga utan svar men vars kontemplerande kan leda till upplysning? För egen del tror jag att frågan faktiskt har ett svar, nämligen att det inte går att fjättra Lokekraften, annat än högst tillfälligt. Han är Odens skugga, den vise trickstern som i handling visar förståelse för hur det kosmiska kretsloppets olika energier bör balanseras. Den som försöker fjättra sin egen skugga, sitt eget undermedvetna mörker misslyckas. Skuggan kommer åter och är något som en måste förhålla sig till, införliva och balansera. Det är den esoteriska innebörden i att Loke kommer loss.

Frånvarande kvinnor

Den version av Ragnaröksstriden som finns nedtecknad i Völvans spådom är filtrerad genom ett patriarkalt medvetande. Valkyrjorna, Freja och alla hennes kämpar från Folkvang lyser med sin frånvaro. Inga kvinnliga gudomar nämns över huvud taget. Med ett enda undantag, nämligen Frigg, som här uppträder under namnet Lin (= värn, förbarmande) och enbart tilldelas en passiv åskådarroll:

Än står för Lin ett lidande åter,
då Oden går ut att mot ulven kämpa
och Beles ljusa bane mot Surt:
då månne Friggas hugnad falla.

Fenrisulven slukar Oden. Surt dödar Frej, som här kallas Beles ljusa bane. Namnet kommer av att han en gång dräpt jätten Bele, broder till den av Frej hett åtrådda Gerd. När Frej sände sin tjänare Skirner (= den strålande, den ljusa) för att fria till Gerd lämnade han över sitt magiska svärd till Skirner. Utan detta svärd står sig Frej slätt mot eldjätten Surt vars svärd lyser likt solen. Kanske representerar Frej och Surt helt enkelt olika aspekter av solen och elden? Odens son Vidar (= han från skogen) hämnas fadern genom att ränna sitt svärd ”rätt i hjärtat” på ulven. Tor möter och dräper Midgårdsormen men faller själv död till marken efter nio steg, dödsmärkt av ormens etter.

Snorre skildrar slutstriden mer utförligt, som en serie av tvekamper där kombattanterna i tur och ordning tar död på varandra; Ulven mot Oden, Surt mot Frej, Midgårdsormen mot Tor, Garm mot Tyr, Loke mot Heimdall. Loke mot Oden skulle ha haft en djupare innebörd. Varför ska trickstern ge sig på världsmannen?

Min uppfattning är att völvens ursprungliga sång om Ragnarök bör ha skildrat även kvinnliga gudomar, nornor och valkyrjor och då som *aktiva* deltagare i sammandrabbningen. Och självfallet är inte Ragnarök någon sorts tvåmannaenvig a la Snorre. När kosmos uppbyggande och nedbrytande krafter brakar samman i en process som transformerar hela världen kan det omöjligt gå organiserat eller ordnat till.

Vad ville völvan ursprungligen skildra med Ragnaröksberättelsen? En medveten initiation och transformation genom kaos och dödskonfrontation, alltså en sorts shamansk invigning? Eller en kaosartad psykos som likväl mynnar ut i något nytt och kanske bättre? Med Snorres ord: "Sedan slungar Surt eld över jorden och bränner upp all världen." Men inte precis allt.

Upp ser hon stiga för andra gången
jord ur vågen, vårlikt grön;
forsar falla, örnen flyger,
spanar från fjället efter fisk att fånga.

Völvan vet att kosmos rör sig i cykler. Det hon säger är snarare "återigen" eller "på annat sätt" än "andra gången". Efter Surts världsbrand föds en ny och renad jord ur havet, det livgivande vattnet. Det är vår, en ny början och vattnet strömmar i friska forsar. Från fjället spanar örnen – med största sannolikhet den som suttit i världsträdets topp och sett ut över alla världar. Hen har inte bara bevarat sin visdom utan även vidgat den med allt hen iakttagit under Ragnarök.

Asarne mötas på Idavallen,
tala om jordens jättelika famnare;
minnas där sina mäktiga öden
och Fimbultyrs forna runor.

Idavallen är "den flitiga slätten" där asarna i urtid timrade harg och blothus och smidde redskap tills dessa färdigheter togs ifrån dem av nornorna. Kommer de att vara mindre självviktiga och självgoda nu efter Ragnarök? De talar om den som famnar jorden, dvs Midgårdsormen eller dess efterträdare, för någon måste ju även fortsättningsvis hålla samman allt. De minns Fimbultyrs forna runor vilket kan tolkas som att de återknyter till Odens forna visdom. Men Fimbultyr behöver inte vara en beteckning på Oden, det kan helt

enkelt betyda den väldige Tyr. Kanske är det snarare Tyr's visdom de knyter an till – den uppoffrande och rättrådige andlige krigarens visdom? I gräset hittar asarna också ”de underbara tavlor av guld ... som de ägde arla i tiden”. Guld är ju en omskrivning för visdom och det de återfinner är således sin egen gamla visdom. Men är allt som förr? Knappast. Och det är inte heller samma asar som före Ragnarök. Det har skett en djupgående transformation i inre och yttre bemärkelse där gammal kunskap har omformats och fått nya innebörder när den sammanfogas med nyvunna insikter.

Osådda skola åkrarna växa,
det onda skall bättras och Balder komma;
på Hropts stridstomter bo Höd och Balder,
på kampfudars vihov: vet ni nu eller ej?

Väl månde Höne då välja sig blotspånor,
Tvegges brorsöner bygga och bo
i Vindheim det vida: vet ni nu eller ej?

Balder och Höder återvänder från dödsriket. Också den nya världen behöver både ljus och mörker i kompletterande samverkan. De bor i Hropts (= den ropandes, dvs Odens) salar. Höner, som hade så svårt att fatta egna beslut i den gamla världen, får uppgiften att ta orakelsvar av runorna. Tvegges brorsöner bygger och bor i Vindheim (= himlen), alltså den heliga vindens hem och ursprung. Tvegge är ett av Odens binamn och betyder Dubbel, i genusöverskridande bemärkelse. Den heliga vinden, önd, har inget genus eller är snarare bortom genus och den har inte skadats av Ragnarök. Tvegges brorsöner bör vara söner till Vile (= vilja) och Ve (= den helige).

I Vaftrudnesmål nämns ytterligare några asar som överlevt Ragnarök:

Vidar och Vale förvalta gudarnes arv
då Surts lågor slocknat;
Mode och Magne skola Mjölner äga,
sedan Vigner sitt vapen fällt.

Vidar (= han från skogen) och Vale (= dråpsmannen) är söner till Oden. Mode (= mod) och Magne (= kraft, styrka) är söner till Tor. De tar över dennes magiska hammare och, får vi förmoda, även Tors uppgifter när det gäller att balansera kaoskrafterna och framkalla livgivande åskregn. Vigner/Vingner (= den svängande) är binamn till Tor, men

märkligt nog också ett av Odens binamn. Gränserna mellan olika väsen och energier är flytande och vi ser en mångfald av impulser som är med och skapar den nya världen tillsammans med de urgamla kreatörerna eldjättar och köldjättar.

Men var är alla kvinnliga väsen? Om Balder återvänt från Hel borde väl även Nanna ha gjort det? Och var är Frigg och Freja, nornorna, Menglöds nio diser och alla valkyrjor? Om "det onda skall bättras" och den nya världen ha en fungerande balans måste ju de maskulina energierna, som ledde till Ragnarök, styras upp och regleras av feminina energier. Eller innebär völvens berättelse helt enkelt att Ragnarök är en sorts manligt inbördeskrig för att skapa en mindre självviktig och destruktiv maskulinitet? Asynjor, valkyrjor och nornor kanske helt enkelt sitter på åskådarplats och betraktar hur kaoset ska utvecklas, beredda att rycka in om allt skulle gå helt över styr?

Det kan också tänkas att Freja tillsammans med sina enhärjar själv går under i Ragnaröksslaget. En möjlig tolkning är att Sigyn, Lokes självupppoffrande hustru, släpps fri från Hel och blir den nya Freja, kärlekens heliga representant. Freja har i likhet med Oden uppträtt ganska hänsynslöst och själviskt för att förverkliga sina strävanden, både när det gäller gyllene smycken och erotiska äventyr. Sigyn däremot framstår som en osjälvisk representant för en medlidandets kärlek.

Och vanerna då? I Vaftrudnesmål förklaras att Njord som en gång togs upp bland asarna som gisslan "då världen går under, då återvänder han hem till de vise vaner." Asar och vaner lever alltså åtskilda i den nya världen. Tanke och känsla åtskiljs igen efter att ha varit alltför intimt sammanlänkade.

Balans på en ny nivå

En djupare analys av hur völvan beskriver de mytiska varelsernas olika personligheter, uppkomst, förvecklingar, undergång och pånyttfödelse visar på en oerhört komplex och delvis paradoxal kosmologi – precis som i de flesta urfilosofier. Gränserna mellan jättar, gudar, nornor, valkyrjor och dvärgar är porösa och en del varelser rör sig inte bara mellan olika genus utan också mellan olika uppenbarelsformer. Detta sätt att sjunga om kosmos är ett försök att fånga den dynamiska spiraldansens intrikata processer på ett för det mänskliga medvetandet begripligt sätt. När det gäller gudagestalterna

anser jag att mångfalden av varelser i grund och botten är manifestationer av två varandra kompletterande impulser, nämligen en maskulin och en feminin grundläggande helig energi. Alla gudomliga varelser är utflöden från Fader Himmel eller Moder Jord. Kärnan i völvens budskap handlar om nödvändigheten att balansera dessa energier, såväl i världen som inom människorna. Men det handlar inte bara om att balansera manligt och kvinnligt utan även de ljusa och mörka dimensionerna inom respektive kategori. Med all önskvärd tydlighet framgår att Loke är Odens skugga och att dessa båda faktiskt bör uppfattas som blodsbröder. I Loketrätan säger Loke själv:

Minns det Oden, att vi i urtiden
blandade blod samman?
Du svor att med öl aldrig dig läska,
om icke oss båda det bjöds.

Öl bör nog här tolkas som mjöd, dvs visdomsdrycken. Den ena är inte möjlig utan den andra och visdom kan en bara nå genom att förhålla sig till och införliva sin skugga.

Vilka är då de kvinnliga gudomliga energier som också måste balanseras sinsemellan? Jag ser Nerthus, Njörd, som den stora och ursprungliga modern. Hennes skugga kan bara vara Hel, döds gudinnan. Då kan vi sammanfatta de gudomliga energierna i ett nordiskt balanserat medicinhjul enligt följande:

Norr = Hel

Väster = Loke Öster = Oden

Söder = Njörd

När det gäller frågan om människans förhållningssätt i en värld där kaotiska krafter tar över finns faktiskt en sorts svar i Valans spådom. Nämligen när hon besjunger de människor som överlever Ragnarök:

En sal ser hon som solen fager,
guldtäckt på Gimle rest:
där skall dväljas de dygdigas skara
och lycka äga till eviga tider.

I Collinders tolkning sägs att "redliga människor månde där bo, njuta sin lycka och leva evigt". Salen är guldtäckt, alltså genomsyrad av

visdom. Gimle/Gimlä betyder lä för elden, men tolkas av Ohlmarks som "ädelstenslugnet" – ett namn som ytterligare betonar salens visdom. De dygdiga är de transformerade människor som förkroppsligar egenskaper som bör vägleda våra, och därmed samhällets, liv. Ordet dygd fanns redan i fornsvenskan med betydelsen duglighet, godhet. Lycka är balans och harmoni.

Men vilka är dessa människor? Svaret finns i Vaftrudnesmål:

Lif och Leiftraser än leva gömda
i Hoddmimers hult;
morgonens dagg till mat de hava,
nya ätter alstras av dem.

En kvinna och en man med namn som betyder Liv och Livskraft har förstånd nog att hålla sig undan i den vise Mimers skog, eller kanske snarare hans offerlund där också visdomskällan Mimers brunn finns. Där livnär de sig av morgondagen, som mycket väl kan vara visdomsdrycken ur källan. Men det kan också vara den dagg som uppstår när nornorna öser världsträdets stam med "vitgrus" och som völvan berättar om i begynnelsen av skapelsen. Alltså: genom att dricka ur visdomens källa, genom att hålla sig i skogen kan människor ta sig igenom Ragnaröks kaotiska transformation och sedan leva dygdigt i balans och harmoni.

Också i den transformerade världen finns uppbyggande och nedbrytande, motverkande och samspelade energier som måste balanseras. En evigt konfliktlös tillvaro är inte eftersträvansvärd eller ens möjlig påminns vi om i slutorden i Valans spådom:

Där kommer den dunkle draken flygande,
glänsande, nerifrån Nidafjällen.
Flyger över fälten, i fjädrarna bär
Nidhögg lik – nu skall hon sjunka.

För völvan tycks det ha varit förenat med smärta och lidande att sjunga fram alla sina visioner. Nu vill hon sjunka ut ur trancen och tillbaka in i den ordinära verkligheten. Men vi kan utgå från att även valan finns kvar och att hon fortfarande ser "vitt och vida genom världens åldrar" – ett seende som också vi kan tillägna oss. Det borde vara en utmaning för dagens shamaner att utvinna ny och användbar visdom ur denna esoteriska och storslagna sång.

Initiationer och kvinnolist

Att bli initierad, transformerad och att få del av visdomens dryck är processer som vi kan hitta i många av Eddasångerna. I det förra kapitlet behandlade jag några av dem – den ytterst ordknappa och dunkla beskrivningen av hur Gullveig tre gånger dödades och återföddes och hur jättedottern Gunnlöd lät Oden dricka av visdomsmjödets djupt inne i berget. Det senare kanske en beskrivning av sejdceremonins födelse. Många av initiationsberättelserna handlar om hur kvinnor initierar män. Det är kvinnor som undervisar män om runor och galdrar och det är kvinnor som bjuder män att dricka visdomsmjöd ur framsträckta dryckeshorn. Det senare är ett motiv som går igen på flera av de bevarade gotländska bildstenarna. De avbildade kvinnorna kan betraktas som fullärda och som representanter för Moder Jord och hennes visdom. Männen gör en initiationsresa som kröns med att de får dricka ur visdomshornet. Männen representerar det som söker och kvinnorna det som söks.

Folkvang och Valhall

En av de klassiska överföringarna av visdom och magisk förmåga från kvinna till man återfinns i berättelserna om Valhall, Odens stora hall där enhärjarna bidar sin tid inför den stora slutstriden Ragnarök. Enhärjarna har utvalts av Oden och korats av hans stridsmör, valkyrjorna. Den ena hälften av slagfältens döda hamnar i Valhall, den andra i Frejas hall Folkvang, där förleden Folk- står för krigshär.

Folkvang heter det,
där Freja råder
och delar ut säten i salen;
hälften av de fallne

blir hennes var dag
och Oden får andra hälften.

Snorre skriver att Frejas salhus där hon dricker med sina fallna krigare heter Sessrumne (= rymlig på sittplatser). I övrigt är mycket litet känt om vad som pågår i Folkvang. Betydligt mer finns bevarat om Odens hall Valhall som i Grimnesmål beskrivs som gullglänsande och vidsträckt.

Alla som komma till Odens boning
känna igen den genast:
sköldtäckt, med spjut till sparrar, är huset,
bänkarna strödda med brynjor.

Alla som komma till Odens boning
känna igen den genast:
det hänger en varg väster om porten,
en örn sitter lutad däröver.

Jag vill vidga definitionen av enhärjar till att gälla personer som är väl bevandrade i visdom och magisk förmåga, alltså andliga krigare. Ordet enhärjar anger helt enkelt att de tillhör en och samma här, det vill säga Odens, men det behöver ingalunda eller enbart handla om svärd- eller spjutbeväpnade krigare. Hur som helst är det svårt att ta sig in i Valhall. Den villige ska först genom valgrinden, ”helig för de heligas dörrar”, och enligt Oden är det få som vet ”hur hennes lås ska läggas”. Själva hallen kan också te sig avskräckande, inte minst genom vargen och örnen som hängts upp. Båda är djur som traditionellt har förknippats med Oden och har en alldeles speciell magisk laddning. De är båda rovdjur men äter även as och de är förknippade med förmågan att se långt, röra sig långt och snabbt och spåra byten över stora avstånd.

Jag har i förra kapitlet avskrivit den vulgära uppfattningen om att enhärjarna primärt ägnar sig åt att slåss med svärd och äta fläskkött. Beskrivningen av hur de livnär sig på luft, eld och vatten är i själva verket en beskrivning av en andlig bastu. Resultatet är inte fläsk utan stora insikter, andlig näring. Oden själv deltar inte i den ceremonin. Han äter över huvud taget ingenting utan ger sin mat till vargarna Gere (= den glupske) och Freke (= den spjuthuggande) och dricker själv bara vin.

Beskrivningen av Valhall har rent kosmiska dimensioner. Geten Heidrun och hjorten Eiktyrner står på taket och betar av världsträdet. Från dessa två kommer det heliga mjödet som serveras enhärjarna av Odens valkyrjor. Såväl Heidrun som Eiktyrner kan tolkas som beteckningar på stjärnbilder. Hjorten torde vara den stjärnbild som vi kallar Stora björn och där Karlavagnen utgör en del. Hos samer och sibiriska folk har den gått under beteckningar som hjort, ren eller älg. Odens andliga krigare uppehåller sig alltså vid Vintergatan och i närheten av Polstjärnan. Den har av nordliga folk kallats för Himmelsspiken, det vill säga den punkt där världsträdet har sin topp och som allt rör sig kring.

Femhundra dörrar och fyrti därtill
skall det visst i Valhall finnas;
åttahundra enhärjar gå ut genom var dörr,
då det stundar till strid med ulven.

Grimnesmåls talmagi är synnerligen intressant. $540 \times 800 = 432\ 000$, som i sin tur är $3 \times 144\ 000$. Just detta tal – 144 000 – går igen i flera andra andliga traditioner – t ex i Mayakalendern där en baktun består av 144 000 dagar. Johannes uppenbarelser berättar om de 144 000 som ska försees med Guds sigill i den yttersta tiden. 540 är ett tal som lätt kopplas samman med Oden själv. Hans runa, eh-runan, har nummer 18 i utharken. Multiplieras detta tal med det magiska tretalet blir produkten 54. Senare i Grimnesmål redogör Oden för ett antal olika namn som han uppträder under, noga räknat 54 namn.

I Hyndla beskrivs Valhall som "det vigda gudahovet" och det handlar alldeles uppenbart, precis som Folkvang, om en plats där andliga krigare invigs i visdom och magisk förmåga. Var finns då dessa hallar? I Grimnesmål namnger Oden tio gudomliga boplatser utöver Valhall och Folkvang, alltså sammanlagt 12 ställen. Valhall är den femte och Folkvang den nionde av dessa. De finns i tillvarons heliga sfär, alltså den icke-ordinära verkligheten eller Drömtiden och är därmed åtkomliga för alla som lär sig den metod som brukar kallas själsresa i shamanska sammanhang. Men alla dessa boställen är samtidigt "platser" eller "rum" i vårt inre. Vi har alla ett eget Valhall och Folkvang som vi kan gå in i och hämta styrka och visdom ur.

Sigdrifa och Sigurd

En av de mest kända initiationerna kvinna-man är den där Sigurd Fafnesbane (= drakdödaren) undervisas om runornas väsen och kraft av valkyrjan Sigdrifa (= som driver till seger). Den skildras i Sången om Sigdrifa som tycks vara mycket ålderdomlig och inte har bevarats i fullständigt skick. Här finns dock de flesta inslag som brukar ingå i magiska invigningar. Sigurd rider upp på ett berg, Hindarfjäll (= hindens fjäll), som badar i ljus ”som om där brunne en stor eld, och det stod ett sken upp mot himlen”. Uppe på berget finns en sköldborg och när Sigurd går in i den ser han en man som ligger där och sover i full vapenrustning. När han tar av den sovandes hjälm ser han att det är en kvinna, försedd med en brynja som sitter åt ”som om den hade varit fastvuxen”. Med sitt magiska svärd Gram (= vred, förbittrad), som ursprungligen var en gåva från Oden, skär Sigurd upp brynjan från halsöppningen och hela vägen ned. Kvinnan vaknar och säger:

Länge sov jag, lång var min slummer,
långt är de levandes ve;
Oden det vållade, att icke jag kunde
över sömnens runor råda.

Sigdrifa berättar att hon är en valkyrja och att det var Oden som med magi hade försänkt henne i djup sömn. Det var Odens hämnd för att hon hade fällt dennes favorit i en strid mellan tre kungar. Hon tar nu fram ett horn som är fullt av mjöd och bjuder Sigurd att dricka ”minnesdrycken” medan hon uttalar sin klassiska hälsning till makterna:

Hell Dag! Hell Dags söner!
Hell, Natt och Natts syster!
Med blida ögon må ni blicka hit,
giv seger åt oss som här sitta!

Hell er, asar, hell, asynjor!
Hell dig, du givmilda jord!
Given oss två talekonst och visdom
och läkhand, så länge vi leva!

Sigurd ber Sigdrifa att lära honom visdom ”om hon visste tidender ur alla världar”. Sedan valkyrjan betonat att mjödet som hon bjudit Sigurd på är mängt med makt och fullt av läkekraft, goda galdrar och

gammanrunor inleder hon undervisningen. Sittande på Moder Jord berättar hon om nio olika slags runor som Sigurd måste behärska: segerrunor, ölrunor, hjälprunor, bränningsrunor, lemrnunor, målrnunor, hugrunor, bokrunor och maktrunor. Om hugrunorna säger hon:

Hugrunor skall du kunna, om högre du vill
än andra i visdom vara.

De förmågor som Sigurd kommer att få med hjälp av dessa runor är klassiska i nordiska initiationer: att bli framgångsrik i strid, få skydd mot svart magi, nå framgång i kärleksmagi, kunna hjälpa vid förlossning, att stilla sjögång, att bota sjukdom och att bli retoriskt framgångsrik. Vi får inte veta vilka runor Sigdrifa avser, däremot ger hon en av de vackraste förklaringarna som gjorts om runornas härkomst. En förklaring som först ska ha uttalats av Mimers avhuggna huvud.

På skölden han dem ristade för den skinande guden,
på Arvaks öra och på Alsvinnns hovar,
på hjulet, som rullar under Rugners bane,
på Sleipners tänder och på slädens fjättrar,
på björnens ramar och på Brages tunga,
på ulvens klor och på örnens näbb,
på blodiga vingarne och på brons ända,
på lösande hand och på läkande fjät,
på glas och på gull och på goda ting,
i vin och i vört och på vilans stol,
på Gungners udd och på Granes bröst,
på nornans nagel och på ugglans näbb.

Runorna finns i alla världar och de kopplas samman med mytiska varelser som solen och de två hästar som drar solvagnen över himlavalvet (Arvaker och Allsvinn), Tors vagn ("hjulet som rullar under Rugners bane"), Sleipner (Odens häst), Brage (skaldekonstens gud), Gungner (Odens spjut som smitts av urtidens dvärgar), hästen Grane och nornorna. Runorna knyts också till magiskt laddade djur som björn, ulv, örn och ugglor. Här finns hur mycket material som helst för en runmagiker att arbeta vidare med, till exempel på själsresor eller via magisk kontemplation och utesittning.

Runornas ursprung står alltså att finna på många ställen i de olika världarna. De utgör helt enkelt de konstituerande krafterna i den värld

som ”i åldrarnes morgon” sjöngs fram av urtidsvarelserna: jättar, gudar, nornor, alfer och dvärgar. Men var finns runorna nu? Också där har Sigdrifa svar: de blev avskavna och blandade med det heliga mjödet och sända ”vida vägar” till asar, alfer, vaner och människor. De står alltså att finna överallt, för den som gör sig mottaglig för dem. Och den som har dem ”oförfalskade och ofördärvade” får välgång och lycka. Det finns alltså ett rätt och respektfullt sätt att använda runorna utan att fördärva dem och den som gör det kan vandra i harmoni och balans.

Groa och Svipdag

Vakna Groa! Vakna du goda kvinna!

Jag väcker vid dödens dörr:

jag minner dig om, att du manat din son
till kummeldösen komma.

Så lyder den dramatiska inledningen av Eddasången Groas galdrar. Uppmaningen uttalas av en man med namnet Svipdag vars döda mor Groa var spåkvinna, alltså en kvinnlig shaman. Förleden Svip- i namnet anger något som förändras och byter form. Ett av Odens binamn är Svipall som betyder den som byter skepnad. Men Svipdag i Groas galdrar är inte identisk med Oden och hans namn har också en koppling till solen. Groa är ett vanligt namn på spåkvinnor och betyder den helande, den som får sår att gro. Groa är alltså en läkekunnig död völva som väcks upp av sonen. Han är i beråd eftersom han av sin styvmor, ”arglistig kvinna, som min fader famnat”, fått uppgiften att söka upp Menglads eldskyddade borg i jättevärlden och fria till henne. Menglad betyder den smyckeglada och är identisk med Freja. Uppgiften framstår som mer eller mindre omöjlig.

Goda råd är dyra och Svipdag söker upp moderns gravröse som hon tidigare har manat honom att göra. Han ber om galdrar ”som goda äro” eftersom han ”för livet ... rädes”. Groa sjunger därefter nio magiska sånger, galdrar, som ska skydda och vägleda honom i världen. Vi har här ytterligare ett exempel på kunskapsöverföring mellan kvinna och man, dock utan förmedling via det vanliga mjödet eller ölet.

Temat för sångerna känns igen från andra magiska uppräknings. Det handlar om galdrar som ger seger och förmågan att gå sin egen väg, att få Urds skydd på resor, att kunna ta sig över strida älvar, att vända fientlighet från andra människor till försonlighet, att med sin

andedräkt kunna spränga fjättrar, att stilla sjögång, att få skydd mot köld och frostsador och mot svart magi samt att få mål och mannavett i ordstrider.

Det handlar alltså om magiska sånger och ord som kan skydda den resande både i den här världen och i den icke-ordinära verkligheten. Det handlar om inre fjättrar och motstånd som ska övervinnas för att en ska kunna utveckla sin potential som människa och nå ett tillstånd av harmoni och balans. Eller som Groa säger: "Frukta nu aldrig, där faror synas".

Moderns ord äger du, son, med dig,
låt dem i bröstet bo!
Lyckan skall alltid ledsaga dig
så länge mitt ord du gömmer.

Så länge Svipdag bevarar och använder de magiska sångerna ska "lyckan" alltid ledsaga honom. Collinder använder till och med uttrycket "ymnig lycka".

En mycket viktig detalj i denna sång och en variant på hur en shaman kan kommunicera med förfädersandar är det som Groa själv säger i näst sista strofen:

Mot jordfast sten, stod jag i dörren,
medan jag galderna gav.

Groa är begravd i ett stenkummel eller i en stendös och hon står på eller mot stenarna när hon sjunger sina magiska sånger. Det är ett uttryck för det nära sambandet mellan shamaner, stenar och berg. Jättarnas urgamla visdom från Drömtiden, från Ymer själv, återfinns i berg och stenar för den som lär sig att lyssna till dem. Shamaner gör utesittningar på berg eller jordfasta stenar för att få kunskap och kraft. Forntidens hållmålare och hållristare tog fram bergets inneboende budskap i form av bilder som vi kan ta del av ännu idag. Folkliga botare har använt stenar vid sjukdomsbot och seden att låta patienten stå på en jordfast sten eller gå runt en jordfast sten har levt kvar ända in i våra dagar.

Groas galdrar kommer från de dödas sfär, från förfädersandarnas dimension, men de kommer också direkt ur berget och stammar från "åldrarnas morgon".

Menglad och Svipdag

I sången Fjölsvinnns ordskifte följer vi Svipdags ansträngningar för att nå fram till den åtråvärda föreningen med Menglad. Längs vägen får vi ta del av uråldriga visdomsfragment som gör denna sång till en av de mest spännande att utforska på djupet.

Menglads gård vaktas av ingen mindre än Fjölsvinn, den mångvise, som lär vara Oden själv. Svipdag presenterar sig för vaktmannen först som Vindkall (= den kalla vinden), son till Vårkall (= den kalla våren) och sonson till Fjölcall (= mycket kall). Det förefaller som om Svipdag vill framstå som en ättling till köldjättarna men saken är betydligt mer komplex än så. Fjölcall är nämligen en omskrivning för dvärgen Ivalde (= som har makt) vars söner smidde många av asarnas magiska hjälpmedel. I Grimnesmål sägs att Ivaldes söner skapade skeppet Skidbladner som ju blev en gåva till Frej. Mot slutet av Fjölsvinnsmål utger sig Svipdag för att vara son till Solbjart, alltså solguden själv. Då kan namnet Svipdag tolkas som ”strålände som solen”. Han är alltså en aspekt av Frej eller Ing, det vill säga vårens gudomliga kraft som ingår ett kosmiskt äktenskap med växtlighetens gudom, Freja.

Fjölsvinn är ovillig att släppa in Svipdag till Menglad ”som här råder och rike har över gods och guldsalar”, vilket är en omskrivning för att hon representerar visdom och fruktbarhet. I ordskiftet mellan Svipdag och Fjölsvinn avtäcks åtskillig kunskap av esoterisk prägel för den som lyssnar på rätt sätt. Grinden framför Menglads borg kallas Trymgjall, ”den som låter ljudligt” och den är tillverkad av de tre sönerna till dvärgen Solblinde, dvs ”den av solen bländade”. Kanske handlar det om samma tre dvärgar som tillverkat Skidbländer? Att försöka öppna grinden beskrivs i hotfulla ordalag:

fasta fjättrar hålla var farande man,
som söker att haspen häva.

Vallen som omger gården kallas Gastropner, ”gäststryparen”, och Svipdag beskriver hur ”ej i gudars värld så farlig mur jag fann”. Fjölsvinn förklarar att han själv byggt den av Leirbrimers (= lerjätten), alltså Ymers, lemmar och att den ska stå så länge världen varar. Det krävs alltså såväl skicklighet som mod och magiska förmågor för att kunna ta sig ända in i borgen och få möta Menglad, Freja.

Det fortsatta ordskeftet får ses som en lektion där Fjölsvinn delger Svipdag väsentliga kunskaper, t ex om världsträdet som här kallas Mimameid, Minnets träd. Vi får veta att det inte kan fällas av järn eller eld. Dess ollon sägs kunna hjälpa kvinnor i barnsnöd. Det tycks handla om idegranens röda bär. Tuppen i världsträdets topp, den som varnar när Ragnarök står för dörren, bär namnet Vidofner, ”den som skriker i trädet”. För att kunna komma in till Menglad måste Svipdag ta sig förbi de skräckinjagande vakthundarna Gif och Gere. När den ena sover vakar den andra och de kan bara lugnas genom att bli matade med Vidofners vingstekar. Men Vidofner kan bara dödas med vapnet Lävatein som Loke har tillverkat och som förvaras hos eldjätten Surts hustru Sinmara under nio lås. Och för att få tag på detta vapen måste Sinmara först få Vidofners stjärtfjädrar. Alltså: den som vill döda Vidofner måste ha ett vapen som hen bara kan få genom att redan ha dödat Vidofner! En paradoxal gåta av koankaraktär att meditera över.

Svipdag får också veta att det är nio dvärgar som byggt allt i Asgård. Därefter följer det avsnitt som jag mer och mer har kommit att betrakta som sångens visdomscentrum eller höjdpunkt, nämligen frågan om var Menglad egentligen håller till:

Säg mig det Fjölsvinn, som jag frågar dig om,
och som jag veta vill:
vad heter det berget, där bruden jag ser,
den höga, härliga, vila?

Fjölsvinn kvad:
Lyfjaberg det heter och det har länge varit
sörjande och sjuka till skydd:
helad blir den, som helsot har;
var kvinna som klättrar dit upp.

Freja sitter på Lyfjaberg, eller Lövjoberg i Collinders översättning. Det handlar om Läkeberget eller Låkedomsberget. Det har fått sitt namn från isländskans lyf, som ursprungligen betyder läkemedel. Det svenska begreppet för denna typ av helande och läkedom är lövjeri. De som utövade verksamheten kom att kallas lövjerskor.

Menglad sägs vara omgiven av nio medhjälpare som namnges enligt följande:

Lif heter en, den andra Liftrasa,
den tredje Tjodvara;
Bjart och Bleik, Blid och Frid,
Eid och Aurboda.

Namnen innehåller nycklar till Frejas nio olika aspekter av helande. Lif är värn eller sköld. Liftrasa eller Hliftursa betyder skyddande tagg. Tjodvara kan uttydas som den beskyddande. Bjart är den bjärta, Bleik den ljusa, Blid den milda, Frid den fridfulla, Eid eller Eir den försonande, den skonande. Aurboda slutligen betyder den rikedomsförlänande eller den trolldomsutövande. Aurboda kan också tolkas som guldgiverskan, ett binamn till Gullveig, och då kan vi koppla tillbaka åtminstone en av Läkebergets diser till den hemlighetsfulla initiationen av Gullveig i Valans spådom.

Svipdag frågar om kvinnorna på Läkeberget hjälper alla som ger offer. Fjölsvinns svar ger en intressant öppning:

Hjälp de bringa åt alla, som blota
på stallens helgade stad:
så stor en fara ej stod för en man,
att de ej skänkte sitt skydd.

I Collinders översättning sägs: ”fast den högsta fara må hota en man, frälsa de ur vådan envar”. Stallens helgade stad betecknar en sorts stenaltare eller ceremoniplats och återigen ser vi denna koppling mellan läkekraft och berg och sten. Berättelsen om Lyfjaberget är beskrivningen av en nordisk initiationsväg där de kvinnor och män som klättrar upp på berget kan bli hjälpta och helade.

När Svipdag till slut avslöjar sin rätta identitet så hälsar hundarna och huset öppnas. Visserligen är han förutbestämd att ”vila på den vänas arm” men Menglad kräver ändå att Svipdag ska vittna om ätt och namn för att föreningen ska fullbordas, också i kroppslig bemärkelse.

Länge jag önskat älskog med dig
och du till mig längtat av lust;
nu är det visst att varandra vi äga
evigt och alla dagar!

Det kosmiska famntaget kan äga rum och världens cykliska årstidsväxlingar fortsätta. I inre bemärkelse handlar det om att var och

en av oss kan förena våra manliga och kvinnliga dimensioner och därmed nå fullbordan.

Det finns mer talmagi än den med nio dvärgar och nio läkegudinnor i Fjölsvinnsmål. I ordskeiften använder Svipdag följande formel: "Säg mig det Fjölsvinn, som jag frågar dig om, och som jag veta vill" sammanlagt 18 gånger. Det är Odens och eh-runans talvärde.

Svipdag gör också en mycket intressant anspelning på Urd när han väl avslöjat sin identitet. Han säger: "Urdas dom, kan ingen jäva, vore än vrångt hennes val". I Collinders tolkning lyder strofen: "På Urds ord råder ingen man, om det ock avkunnats med orätt". Ingenting finns utanför och oberoende av Urds väv som hon väver tillsammans med Verdandi, Skuld och alla andra nornor i en ständigt pågående dynamisk och kreativ process. Allt är ett och hänger samman och befinner sig dessutom i rörelse.

Moder Jord och Oden

Den mest kända initiationen i förkristen nordisk tradition är Odens hängning i världsträdet. Den utgör en mindre del av Havamål, Den höges sång, som med sina 164 strofer är Eddans längsta dikt.

Havamål är en sammanställning av sju olika dikter där huvudinnehållet är ett antal ordspråksliknande levnadsregler och praktiska råd om livet i ett vikingatida samhälle. Upphovsmannen bakom denna disparata sammanställning är okänd men kan vara Snorre Sturlasson. Edvin Thall har i sin Eddatolkning delat upp Havamål i två sånger som han kallar Haves ord respektive Loddfafners tal.

Den dolda visdomen återfinns framför allt i de fragment som skildrar trädoffret och de galdrar som Oden därefter fick av sin morbror Mimer. Till skillnad från de mer dunkla visionerna i Valans spådom är det shamanska innehållet i Havamål både klassiskt och tydligt. Oden genomgår en nio nätter lång process av dödskonfrontation och återfödelse där han får ta del av runornas insikt och magiska potens.

Jag vet att jag hängde högt i det vindrörda trädet
nio långa nätter;
sårad av vapen och vigd åt Oden,
själv offrad åt mig själv.

Ej bröd man mig räckte, ej bragte man mig hornet,
mot djupet vände jag mitt öga:
upp tog jag runor, tog upp dem med kvidan,
sedan föll jag åter ned.

Begreppet "det vindrörda trädet" förtjänar en analys. Den vind som avses är den grundläggande vind, önd, som konstituerar och genomsyrar världen. Här åsyftas primärt den aspekt av visdom och kunskap som finns i vinden. Att få ett budskap av vinden är att vara "vindrörd". Världsträdet Yggdrasil rymmer alltså den stora kosmiska vindens samlade visdom och kraft.

Ett sätt att som människa ta del av vindens visdom är att helt enkelt ställa eller sätta sig utomhus när det blåser, ge akt och lyssna och helt enkelt släppa in vinden och dess budskap i sitt inre. Ett annat sätt är att ge akt på vindens budskap i samband med landskapsgång eller vid en löprunda. Vindens budskap kan vara mycket subtilt.

Sommargryningens eller skymningens lätta bris är knappt förnimbar, men kan likväl rymma stor kunskap. Här gäller det att finkalibrera sina mottagningsinstrument, det vill säga kropp, själ och ande. När vinden däremot ryter och rasar i höst- och vinterstormar kan kraften och budskapet vara så starka att en kanske måste ta skydd för att kunna ge akt och lyssna, t ex under trädet som ger lä, Lärad.

När Oden hänger i världsträdet gör han hela sin organism åtkomlig för vindens kunskap. I sibiriska shamanska traditioner har shamanen klättrat i träd eller hängt i träd för att underlätta själsresan till de andra världarna. I Norden definierades visdom som insikt i det fördolda och det är just denna insikt som Oden är ute efter. Hans invigning innehåller typiska shamanska inslag: han är sårad av sitt eget vapen, han fastar och han konfronterar döden. "Mot djupet" vänder han sitt öga, det vill säga mot undervärldarna, och därifrån tar han upp runor under stort lidande. Han får sin kunskap medan han jämrar sig. Kanske är hans kvidan ett sätt att stämma sig i harmoni med Ymers urtidsvrål?

Den kunskap Oden får beskrivs som nio maktkväden, "Fimbulsånger", och som en dryck av visdomsmjödet ur Odrörer:

Fimbulsånger nio fick jag av frejdade sonen
till Böltorn, Bestlas fader;

en dryck jag ock fick av dyra mjödet,
öst ur Odrörer.

Starkare vart jag och min visdom steg,
jag växte och hade det väl:
ord efter ord av ord jag letade,
verk efter verk av verk.

Den sista meningen lyder i Collinders översättning: ”en gärning gjorde den andra”. Det är en ordkarg och distinkt skildring av hur en person i harmoni och balans helt enkelt gör rätt saker, vilket i sin tur leder till ökad harmoni och balans och fortsatt riktiga handlingar.

Runor skall du finna och stavar med råd,
färgade av skaldernas förste,
av heliga härskare gjorde;
mycket stora stavar, mycket starka stavar,
som ristats av runornas förare:

Oden hos asarne, hos alferna Dain,
för dvärgarnes skaror Dvalin,
Alsvinn för jättar, men för jordens söner
ristade jag några själv.

De stavar som Oden sjunger om är runorna. De är gjorda av heliga härskare och har ristats av asar, alfer, dvärgar, jättar och jordens söner. Runorna finns alltså i alla världar och hos alla möjliga väsen. Det stämmer väl med uppgifterna i Valans spådom om att nornorna skar in de första runorna i den kosmiska väven. Runorna sjöngs fram som en del av världens skapelse och därför innehåller de också all kunskap om världen, dess egenskaper och väsen. Genom sin hängning har Oden kopplat upp sig på Urds väv, han sjunger runorna i samstämmighet med Ymers urtidssång, hans visdom växer och han blir starkare.

Formuleringen att Oden vände sitt öga mot djupet, eller spanade noga nedåt som Collinder skriver, kan tolkas på flera sätt. Först och främst kanske som att Oden fick insikt i runorna av Moder Jord, vilket ju ligger helt i linje med hur Sigdrifa inviger Sigurd sittandes på Moder Jord. Runorna är kunskap av Moder Jord, för Moder Jord. Men formuleringen kan också tolkas som att han söker sig ända tillbaka till Tomheten, det väldiga gapet Ginnungagap, för att lära känna runornas

sanna väsen – till det ”ögonblick” när allt sattes igång och tiden började skapas. Kanske var Ymer var den första som sjöng utharken?

Skildringen av Odens initiation avslutas med en runmagisk färdighets- och förhållningskatalog. Den innehåller förslag om hur den bör bete sig som fått del av denna mäktiga kunskap. Det handlar om ödmjukhet och respekt, om tillvarons inneboende ömsesidighet.

Vet du hur du teckna skall, vet du hur du tyda skall,
vet du hur du färga skall, vet du hur du fresta skall,
vet du hur du bedja skall, vet du hur du blota skall,
vet du hur du offra skall, vet du hur du öda skall?

Speciellt den sista raden har vållat Eddans uttolkare avsevärda problem. Det som beskrivs är en traditionell runmagisk ceremoni, eller för den delen ett ordinärt blot. Offra och öda, eller som det sägs i originaltexten, senda och sóa, handlar i grunden om hur en ska sända iväg energin från en ceremoni ut i det stora kretsloppet. Men innebörden är också att runmagikern bör veta hur hen ska återkalla eller ”kväva” energi som riktats fel eller fått icke avsedda effekter.

Bättre är att icke bedja, än för mycket blota,
gåva ser jämt efter gengåva;
bättre intet offrat, än för mycket ödslat:
så stadgade Tund i tidernas morgon,
då upphöjd han vart, sedan åter han vänt.

Tund är ett annat namn på Oden. Det kan tolkas som ”Den vrede” men också som ”Den tunne” och syftar då på Odens shamanska skelettmagerhet efter initiationen. Här finner vi också en kort sammanfattning av hur en shamaninvigning går till. Sedan initianden återvänt från sin resa in i den icke-ordinära verkligheten blir hen *upphöjd* med ny kunskap och kraft. Den initiationsväg som Oden anvisar står öppen också för vår tids shamaner. Havamåls ord är utomordentligt bra hjälpmedel för att göra en guidad själsresa. Sången om Odens hängning i världsträdet ger ramen för resan men lämnar helt öppet för resenären vad det är hen tar upp ur djupet.

Oden nämner att det är nio maktkväden som han får av sin morbror men uppräkningsen i Havamål innehåller 18 kraftsånger. Båda talen är ju starkt magiska i den nordiska traditionen. Runa nummer nio är naud-runan som står för upppoffring, pånyttfödelse och invigning. Runa

nummer 18 är eh-runan som står för resan till de andra världarna, extas och insikt. Den är shamanens runa.

Vad är det då för sånger eller galdrar som Oden berättar om? Det är sånger som människorna inte kan, säger han. De kommer alltså från en sfär utanför den mänskliga och är mängda med helighet och kraft från jättar, dvärgar och alfer. I tur och ordning beskrivs sångernas potential: de hjälper mot sorg, ger läkedom, fjättrar fiender, spränger fjättrar, hejdar fiendliga pilar, skyddar mot svart magi, släcker eld, häver hat, stillar vind och sjögång, får trollpackor att fara vilse och inte hitta sin hamn, skyddar i strid, återupplivar en hängd, skyddar en nyfödd i kommande strider, ger kunskap om gudar, asar och alfer, ger rik visdom, framgång i kärlek och håller ihop en kärleksrelation. Den artonde har hemlig förmåga: ”allt är bäst som blott *en* kan”.

Många av formuleringarna för tankarna till strider med svärd, spjut och pilar. I själva verket handlar det mera om mentala strider och kamp med de egna inre demonerna.

Oden avslutar uppräknningen på ett liknande sätt som Sigdrifa med en anspelning på den balans och lycka som finns inneboende i runorna och kraftsångerna:

Dessa äro Haves ord, sagda i hallen inne,
gagnrika för jordens barn,
gagnlösa för jättars barn;
Hell, den som kvad dem! Hell, den som kan dem!
Lycklig, den som lär dem!
Hell, den i minnet dem har!

Med lycka menas här ett dynamiskt tillstånd av harmoni och balans, detsamma som att tänka och vandra i skönhet.

Gerd och Skirner

Frej sätter sig en dag i Odens högsäte, ser ut över alla världar och får syn på jätten Gymers (= den vinterlige, den i jorden) fagra dotter Gerd (= gärdet). Han drabbas av svärmod, får ”stor hugsot” som det heter i Collinders översättning.

I Gymers gårdar gånga jag såg
en mö så kär för mig;

armarna lyste och luften därav
och sjön, den vida, sken.

Ej någon man så älskat en mö
alltifrån urminnes dagar;
men bland asar och alfer dock ingen vill
att vi skola äga varandra.

Gerds armar är så vita att de lyser upp såväl luft som hav och läsaren kan undra om det inte rentav är solen som Frej förälskat sig i. Den trånsjuke Frej sänder sin tjänare Skirner (= den strålande) som åtar sig uppdraget att gilja åt Frej om han får dennes svärd som kan svinga sig självt och hans magiska häst som kan flyga mellan världarna.

Skirners ritt går genom mörkret och över dimmiga fjällen in i Jotunheim där Gerds och Gymers gård vaktas av ilska hundar. En herde som sitter på en kulle frågar Skirner om denne är en dödsdömd eller redan död eftersom han gett sig på vägstycket att besöka Gymers gård. Denna gård är omgiven av eldslöjor och Skirners resa framställs alltså som lika farlig som en ritt till dödsriket. Hans ankomst får jorden att darra och alla hus i gården att skaka. Gerd bjuder besökaren att träda in i salen ”och smaka vårt söta mjöd”. Hon försöker få grepp om vem den märklige besökaren är.

Säg är du en alf, en asason
eller ättling av vise vaner?
Vi red du ensam genom rasande lågor
att skåda här vårt hem?

Skirner svarar att han inte tillhör vare sig alferna, asarna eller vanerna, men att han har ett synnerligen viktigt uppdrag:

Jag har elva äpplen, alla av guld,
dem skall jag giva dig, Gerd!
Frid vill jag köpa; för Frøj må du kväda,
att honom kärast du har.

I utharkens runsystem är den elfte runan jara, årsväxtens och den kvinnliga fruktbarhetens runa. Elva är alltså ett fruktbarhetstal och här är det dessutom förknippat med äpplen av guld, vilket bör tolkas som att det är ren visdom som Skirner erbjuder. Gerd är dock kallsinnig:

Dina elva äpplen aldrig jag tager
att mannens önskan möta;
aldrig med Fröj så länge jag andas
bygger jag bo tillsammans.

Skirner lovar också bort Odens magiska armband Draupner, men Gerd svarar att hon har "gull till fyllest" i sin pappas gård. Jättarna anser ju att deras visdom går djupare och överglänser asarnas och vanernas. Skirner byter taktik och hotar att hugga huvudet av henne med Frejs svärd, men Gerd säger bara att hon inte tål "trug eller tvång". Skirner går då över till att läsa en lång och otroligt kraftfull förbannelseformel. Kanske sjunger han fram förbannelsen som en galder: "sätt dig ned, jag säga dig skall svåra sorger, värkande vånda" och "gråt skall du hava till gamman och fröjd". Galdern skildrar hur Gerd ska bli sjuk och fränstötande och tvungen att leva med monstruösa jättar och dessutom vara drabbad av "brådlust och brånad och brunst", eller i Ohlmarks översättning "vildbrunst, vanvett och ve". Hon ska aldrig någonsin "ha någon hugnad av män".

Trehövdad turs skall du trogen vara
eller mannalös längta;
dig sot skall taga och tärande nöd;
du varder som tisteln, som trängd tvinar
där under förstugan den står.

Vred är dig Oden, vred är asaförsten,
dig skall Fröj, den höge, hata,
du brottsliga mö som bragt har
gudarne till häftig harm.

Hören Rimtursar! Hören Jättar,
I Suttungs söner, även asabarnen,
hur jag förbjude, hur jag förbannar
mans glädje från mön,
mans njutning från mön.

Rimgrimner heter tursen, som dig taga skall
nedanför Nagrindarne:
till rimtursahallarne skall du varje dag
krypa kraftlös,
krypa kraftbruten.

Dig skola trälar vid trädets rot
giva av getternas spillning:
annan dryck skall du aldrig få,
du onda! efter din önskan,
du onda! efter min önskan.

En turs jag dig ristar och trenne stavar:
lystnad, längtan och brunst;
bort jag dock ristar, vad förr jag ristat,
om detta mig tarvas tycks.

Den jätte som Gerd enligt förbannelsen ska ha sex med vid Nagrinden, alltså grinden till dödsriket, heter Rimgrimner. Det är ett namn som kan tydas som "den till oigenkännlighet rimfrostattäckte". Den ädlaste dryck hon fortsättningsvis ska få är alltså getpiss.

För att göra förbannelsen verksamt ristar Skirner avslutningsvis "turs och trenne stavar", alltså thurs-runan och ytterligare två eller tre runor som kan sammankopplas med en stegrad och pervers kåthet. Den som gör en själsresa tillsammans med Skirner kan kanske få mer exakt kunskap om vilka runor som ristades. Skirner erbjuder sig också att rista bort de magiska runorna och därmed oskadliggöra hela galdern om Gerd ger efter, vilket hon också tycks göra:

Hälsad vare du hellre, jag höjer glanskalken
fylld av det mörka mjöd:
men aldrig jag kunde ana detta,
att en van skulle vinna min kärlek.

När kan hon då tänka sig att möta Frej?

Barre heter, som vi båda veta,
lunden för lönlige möten:
efter nätter nio skall där åt Njords son
Gerd sin älskog giva.

Hela kvädet avslutas med att Frej sedan han fått detta budskap klagar:

Lång är en natt, längre äro två,
hur skall jag bida i trenne?
Ofta mig månader mindre syntes
än halv en längtans natt.

Tidigare har denna myt tolkats som en fruktbarhetsritual där den manliga fruktbarhetsguden Frej på kornåkern Barre får befrukta Gerd, dvs Moder Jord. Men denna enkla bild är numera starkt ifrågasatt. Barre är ingen kornåker utan snarare en helig lund. Skirner kan i viss mening ses som en aspekt av Frej själv och det finns förvisso en fruktbarhetsdimension inbyggd i berättelsen men först och främst är Skirnesmål en sång om en initiation. Skirner är en varelse av och i egen kraft. Han brukar räknas in bland asarna men hävdar ju själv att han varken är alf, as eller van. Han förekommer i Snorres Edda som Odens budbärare när dvärgarna i Svartalvheim får i uppdrag att smida bojan Gleipner (= Svikaren) som ska fjättra Fenrisulven. Kanske var Skirner av dvärgaätt? Hur som helst har han vuxit upp bland vanerna som beskrivs som galdrarnas mästare.

Det är således möjligt att tänka sig Skirnesmål som en myt om Skirners egen initiation. Han rider genom natten över fuktiga fjäll till Jotunheim där han bjuds att dricka av mjödet (= visdom). Samtidigt är den uttalade avsikten med resan att Skirner ska bana väg för att Frej ska få förenas med Gerd – alltså en initiation där manlig och kvinnlig energi förenas och därigenom transformeras till något högre. Gerd äger redan avsevärd visdom och har inget behov av vare sig äpplena eller den magiska ringen. Det är snarare Frej som har behov av hennes feminina visdom. Men lyckas Skirner verkligen betvinga Gerd med sin förbannelseformel och runmagi? Eller är det en manlig önskedröm? En avspegling av rådande patriarkala attityder? Jag har kommit fram till en helt annan tolkning som innebär att det faktiskt är Gerd som drar det längsta strået och att sången egentligen borde heta Gerds list eller något liknande.

Huvudbetydelsen är att Gerd vill locka av Skirner kunskap om runor och galdrar, som jättarna uppenbarligen saknar. När Skirner har gett allt han kan i denna väg säger sig Gerd acceptera frieriet. Hon har nu fått insikt i galdrandets konst. Och – sker det över huvud taget någon kroppslig förening i lunden Barre? Skirnesmål slutar med Frejs veklagan över den långa väntetiden. Snorre betecknar visserligen Gerd som Frejs maka och i strof 32 i Hyndla sägs att ”Frej äktade Gerd”, men i övrigt finns ingen information om denna påstådda förening. Inget om att Frej och Gerd skulle ha fått några barn eller hur deras gemensamma liv i övrigt gestaltade sig. Kanske ägde mötet i Barre aldrig rum. Det kan ha varit så att Gerd helt enkelt drog Frej och

Skirner vid näsan. Möjligen kan mötet ha ägt rum för att Gerd inte skulle bli en löftesbrytare som asarna, men sedan inte fått någon fortsättning. Skirnesmål är inte en berättelse om nordisk sexmagi, även om den också handlar om att balansera manligt och kvinnligt i vårt inre. Frej kanske är med i berättelsen helt enkelt för att förlora svärd och häst inför Ragnarök där han kommer att bli dödad av eldjätten Surt. Antagligen finns han med också för att varna för den kraft och de villovägar som finns inbyggda i förälskelsen, ett tillstånd som inte stod högt i kurs i det nordiska järnålderssamhället. Att överföring av magisk kraft kan ske i sexmagi finns skildrat mycket tydligare i andra myter, först och främst den om Oden, Gunnlöd och skaldemjödet.

Att fånga alltings essens

Tre av Eddans sånger är utformade som en visdomstävlan eller uppvisning i urtidskunskap, visdom och ordgåva. I Vaftrudnesmål duellerar Oden med jätten Vaftrudne (= vävstark, som är stark i att väva gåtor) medan han i Grimnesmål briljerar med sina kunskaper inför kung Geirröd (= spjutblodare). I den tredje, Allvismål, är det Tor som utmanar dvärgen Allvis för att förhindra att denne gifter sig med hans dotter. Den kunskap som delges läsaren handlar om hur världen och alla möjliga företeelser har skapats, deras släktskap och essens, hur världen kommer att gå under och förnyas, hur den icke-ordinära verkligheten är beskaffad och vad olika företeelser kallas i de olika världarna. Det här är dueller där ord verkligen betyder något och genom att namnge olika företeelser fångas också deras karaktär och väsen.

Oden och Vaftrudne

I Vaftrudnes ordskite är insatserna mycket höga; förloraren sätter sitt huvud i pant. Sången inleds med en kort dialog mellan Oden och Frigg som säger att hon hellre skulle hålla Oden hemma än släppa iväg honom till Vaftrudne vars visdom saknar motstycke bland jättarna. Samtidigt är det nästan övertydligt att det är Oden och inte Frigg som känner behov av ny kunskap.

Vaftrudne beskrivs som "mångvis" och "allt vetande" och Oden frågar sig om denne verkligen kan vara allvetande. Dikten är upplagd som en långsamt framrullande minneshjälp för den tidens vismän och viskvinnor. På Vaftrudnes fråga om vem som kommit in i salen "och kastar över mig ord" presenterar sig Oden som Gagnråd. Namnet kan uttydas som "den som råder för seger", "den som ger nyttiga råd". Men

det kan också vara en felskrivning för Gangråd, som betyder vandringsmannen, den som förstår sig på vandring.

För att Oden överhuvud taget ska få sätta sig vid jättens bänk måste han först svara på fyra frågor:

- 1) vad heter den häst som drar dagen till människor,
- 2) vad heter den häst som från öster drar natten till goda gudar,
- 3) vad heter ån där gränsen uppmätts mellan jättar och gudar och
- 4) vad heter den väldiga slätt där slutstriden mellan gudar och jättar ska stå?

Oden svarar korrekt. "Skinfaxe (= den med skinande, lysande, man) är det, som skira dagen var morgon för människorna drar". "Rimfaxe (= den med rimfrostig man) han heter som höjer natten var kväll kring gode gudar; varje morgon dryper skum från mulen, dädan kommer dag i dalar". "Iving (= idegransfloden?) heter ån, som skiljer från jättars söner, gudars grund och mark; eviga tider skall hon öppen rinna, aldrig varder is på ån". "Vigrid (= platsen där striden rör sig) heter slätten, där slaget skall stå, mellan Surt och de sälle gudar".

Fyra är ju ett starkt magiskt laddat tal i den nordiska traditionen och det finns fler talmagiska dimensioner i Vaftrudnesmål. I det följande ställer Oden 18 frågor till Vaftrudne. 18 är eh-runans tal, Odens egen runa, som symboliserar visdom och själsresan till de andra världarna. Vid sju tillfällen i sången använder Oden följande formel som inledning: "Mycket for jag, mycket jag frestade, mycket jag makterna prövade". Sjutalet är likaså starkt magiskt laddat. Runa nummer sju är wynja, det vill säga runan för fred, frid, fröjd.

Odens första fyra frågor handlar om hur jorden, månen och solen skapades, varifrån dagen, natten, vintern och sommaren kommer. Och visst har Vaftrudne svar:

Jorden vart ältad av Ymers kött,
men av benen gjordes berg,
himlen av rimkalla resens skalle,
men havet av blodet hans.

Mundelföre heter han, som är månens fader,
densamme ock solen födde;
på himlens valv de var dag tåga
och tälja tiden för folken.

Delling han heter, som är Dags fader,
och Natt av Norve föddes;
ny och nedan till nytta av gudar skaptes
för människor att tiden tälja.

Vindsval heter han, han är Vinters fader,
men Svasud är Sommars far;

Här behövs lite analys innan jag går vidare bland frågor och svar. Mundelföre är enligt Thall ett binamn till Lodur som är med och ger liv och form åt de första människorna, Ask och Embla. Ohlmarks tolkar namnet som "Mundils färjkarl", alltså den som färjar månens skepp över natthimlens hav. Delling är den glänsandes son. Enligt Ohlmarks är det en avledning av Heimdall (= världsglansen) som enligt honom betecknar bronsålderns solgud. Solgudens son är Delling, gryningen, som i sin tur är dagens far. Norve eller Nör (= den trånga, den beträngande) kan vara en beteckning på skymningen. Enligt Snorre är Natt gift med Delling. Natten har i nordisk tradition uppfattats som kvinnlig. För att balans ska råda ses då Månen som manlig. Dagen har i överensstämmelse med detta uppfattats som manlig och Solen som kvinnlig. Vindsval är den kalla vinden, kanske den nordliga vind som piskas fram av Hräsvelg (= likslukaren, andeslukaren), en jätte i örnhamn som håller till i norr. Svasud = den milda, behagliga vinden.

Oden frågar vidare om vem som är äldst bland jättarna, hur de skapades, hur urjätten Ymer kunde fortplanta sig, vad Vaftrudne själv minns från urtiden, varifrån vinden kommer, hur vanen Njord hamnade hos asarna, hur enhärjarna lever i Valhall, vilka asar och människor som överlever Fimbulvintern och Ragnarök och hur Oden kommer att dö. De flesta av svaren har jag redan redogjort för i kapitlet om skapelsen så här nöjer jag mig med några kompletterande upplysningar från Vaftrudne, t ex om vad han minns allra först:

Ett otal vintrar förrn det vart någon jord
blev han född, Bergelme;
det minns jag visst hur den vise jätten
vart i sin vagga lagd.

Bergelme (= den i bergen vrålande) är sonson eller möjligen sonsons son till Ymer. Snorre berättar att när Oden, Vile och Ve dräpte Ymer forsade dennes blod ut över världen och "dränkte hela rimtursarnas

ätt, utom en som kom undan med sitt husfolk”. Det var Bergelme och från honom och hans hustru stammar alla jättar.

På Odens fråga om hur Vaftrudne kan veta allt detta ”om gudars och resars runor” svarar han att ”varje värld jag vandrat igenom, nio världar, till Nifelhel ned”. Han har alltså fått sina insikter på samma sätt som shamaner traditionellt skaffar sig kunskap, nämligen genom att göra själsresor in i den icke-ordinära verkligheten. Vad Vaftrudne betonar för alla shamanelever är att de måste vandra genom varje värld, genom alla nio, till och med ner till den understa av alla världar, Nifelheim, som är köldjättarnas hemvist.

Den fråga som lämnar jätten svarslös och beseclar hans öde är den om vad Oden viskade i örat på den döde Balder när denne bars till likbålet. På den frågan vet bara Oden själv svaret och Vaftrudne inser vem han duellerat med:

Ingen det vet, vad i urtiden du
sade i sonens öra:
med dödsvidg mun mälte jag forntidsvisdom,
och om ädle gudars ände,
ty med Oden jag ord skiftat,
du är evigt den visaste.

Förutom frågan om detta sista verkligen stämmer behöver vi begrunda denna visdomstävlan ur några andra aspekter. För det första är det knappast tal om någon renhårig duell mellan två jämnbördiga parter. Oden gillar mycket slugt en fälla för Vaftrudne och låter den slå igen med en fråga som tycks omöjlig för någon annan än Oden själv att besvara. Oden ger därmed återigen prov på svekfullhet och hänsynslöshet i sin jakt på visdom. För det andra kan detta helt enkelt vara en litterär konstruktion, ett dramaturgiskt knep. Eftersom jättarna är de äldsta och de visaste varelserna borde Vaftrudne kunna känna till svaret på Odens ”omöjliga” fråga. Sångens skapare, som antagligen var Odendyrkare, ville helt enkelt ha en för honom ”happy end”.

Ett annat mycket dunkelt avsnitt som behöver analyseras ytterligare är när Oden frågar ”vilka äro mörna, som över vågorna fara och vägvisa löpa?”, eller med Collinders ord ”vilka äro de flickor som fara över havet, de mäkt kloka mör?” Vaftrudnes svar är lika dunkelt:

Trenne skaror över landet träda
av Mogtrases mör,
de hamingjor äro för dem på jorden bo,
fast de av jättar avlats.

I Collinders översättning sägs att ”de äro fylgjor, som färdas till
mänskor, fast de födas hos jättarnas folk”.

Det paradoxala är att människornas fylgjor, dvs skyddsandar, beskrivs
som avlade av jättar. Återigen ser vi hur den nordiska myten väver
samman asar, jättar och människor i ett ömsesidigt, intimt och
intrikat beroendeförhållande. Kanske är det så att de som här kallas
trenne skaror av hamingjor är tre sorters nornor – Urd, Verdandi och
Skuld? Kanske deras vävande är den verksamhet som föregår allt
annat, att Urds väv är det sant ursprungliga och alltså även fanns *före*
Tomheten, före tiden? Och hur hänger jätteörnen Hräsvelg, som
skapar vinden, samman med nornorna och deras väv? Kanske är det
så att hans vind, ”den stora vinden”, tillsammans med vattnet ur
Hvergelme och Urds brunn utgör råmaterialet för nornornas väv och
hela vår tillvaro? Alla dessa frågor går att utforska med själsresor och
djup kontemplation. Hur som helst är det uppenbart att Vaftrudnes
svar inte bara handlar om den yttre världen utan också beskriver inre
mänskliga processer.

Till sist bara en liten anmärkning om det intressanta bokstavsrim som
återfinns i svaret om vilka som förvaltar arvet efter asarna vid
Ragnarök. Det är Tors söner Mode och Magne och Odens söner Vidar
och Vale. Återigen ett fyrtal. Om en analyserar namnens betydelse får
en ännu fler nycklar till den nya världens karaktär: Vidar är han från
skogen, Vale är dräpsmannen, Mode den modige och Magne den
starke.

Oden som Grimne

Grimnesmål är en visdomsuppvisning av Oden, den tredje efter
Havamål och Vaftrudnesmål. Iförd sin blå mantel beger sig Oden till
kung Geirröds hall för att undersöka dennes gästfrihet. Geirröd är
sedan länge en av Odens skyddslingar men beskylls av Frigg för att
vara snål och svälta sina gäster. Oden presenterar sig som Grimne (=
den maskerade, den förklädde) men vägrar säga något mer, varför
Geirröd placerar honom mellan två eldar under åtta nätter. När elden
kommit så nära att manteln börjat brinna får Oden av Geirröds

tioårige son Agnar ett fyllt horn att dricka. Efter att han släckt sin törst fullkomligen forsar visdomsorden ur honom, i ett flöde som påminner om valans extatiska tal i Valans spådom. Grimnesmål är helt klart sammanbyggd av flera olika dikter men sångens kärna kan vara mycket gammal. Den förefaller vara starkt kopplad till ett shamanskt trancetillstånd och rymmer väldigt många magiska ordvändningar, dunkla mytanspelningar och talmagiska konstruktioner. Vi känner också igen kopplingen mellan visdom, eld och dryck. Den som vill nå visdom bör ta sig igenom eldridaer eller åtminstone uthärda närhet till elden och belönas med en dryck i ett horn – denna gång för ovanlighetens skull framburet av en prepubertal pojke. Det handlar om den inre elden och dess samband med den stora kosmiska elden och om visdomsmjödet som förmedlare av kunskap.

Mycket av det som Oden berättar om asarnas boplatser, jordens skapelse ur urjätten Ymers organism och de olika väsen som håller till i och omkring världsträdet Yggdrasil har jag redan behandlat i de föregående kapitlen. Det gäller också den talmagi som hänger samman med Valhall och Odens uppräkningslista av sina 54 namn. I Grimnesmål namnger han också 40 älvar som alla har sitt ursprung i Hvergelves källa i undervärldarna och passerar genom Midgård innan de faller ner till Hel. Han namnger tio hästar som asarna rider på till rådslagen vid världsträdet och 13 valkyrjor:

Hrist och Mist bäre hornet till mig,
Skeggjald och Sköggul;
Hild och Trud, Hlökk och Härfrjötter,
Göll och Geirönn,
Randgrid och Rådgrid och Reginleif
de skänka enhärjarna öl.

De tolv första av dessa för oss märkligt klingande namn tolkas av Ohlmarks i tur och ordning enligt följande: den skakande, dimväsen, yxtid, demon, strid, den starka, den vapenklirrande, den fienderna förlamande, den larmande, den spjutstormande, sköldförstöreska, planernas förstörerska. Om Reginleif säger han helt kort att det är bestyrkt som ett fornisländskt kvinnonamn. Valkyrjorna bär hornet med mjöd till såväl Oden som enhärjarna och är därmed visdomsbärare. Men de är också intimt sammanvävda med döden och dödens kraft eftersom deras uppgift är att kora, dvs utvälja vilka som

ska stupa på slagfältet. Det är uppenbart att Oden delegerar en del av sina egna mörka sidor till kvinnliga väsen, som diser och valkyrjor. Han säger själv i Grimnesmål att "diser ger ofärd". Det finns i grunden inga skarpa gränser mellan Oden själv och valkyrjorna. Han är ju en otroligt sammansatt gestalt och i viss bemärkelse också en genusöverskridare i god shamansk anda.

En kraftfull övning kan vara att meditera över de olika valkyrjenamnen och vilka funktioner de kan fylla som psykodynamiska energier i våra inre mänskliga liv. Det är inte bara Oden som har dessa 13 valkyrjor som medhjälpare. De kan också samspela med var och en av oss.

Precis som i Valans spådom finns i Grimnesmål riktigt dunkla avsnitt som borde vara en utmaning att avkoda. Det gäller t ex en strof där Oden, i Thalls tolkning, säger:

Ulls ynnest och alla gudars,
har den som först vid flamman rör;
ty öppna varda asarnes boningar,
när kittlarne av elden hävas.

Collinders tolkning skiljer sig en hel del från Thalls, fast inte heller han lyckas reda ut begreppen:

Den har Ulls ynnest och alla gudars,
som tar fast på elden först;
ty världarna öppnas för asars söner
då kitteln tas av från äriln.

En kan tolka det som att den som vågar röra vid eller gå genom eld får tillträde till asarnas boningar, det vill säga de gudomliga avdelningarna i den icke-ordinära verkligheten. Det kan vara strapatsrikt att komma dit men besökaren blir rikligt belönad, något som understryks av Collinders ord om världarna som öppnas.

Ull är här uppenbarligen något mycket mer än den skidåkande och bågskjutande smågud som han framställs som i senare myter. Det handlar om en mycket gammal varelse som framträtt redan under bronsåldern som himmelsgud eller solgud. I det perspektivet blir uttrycket "Ulls ynnest" ytterst kraftladdat.

Ohlmarks översättning och tolkning av Ull som den allseende solen förtjänar också att tas med i detta sammanhang:

Ulls gunst äger och alla gudars
den först mig frälsar ur flamman:
ty öppen blir himlen över asasonen
om kitteln från takhålet tas.

Ohlmarks menar att Oden uttalar denna strof samtidigt som kung Geirröds son Agnar firar ned den stora kittel som skymmer ljusöppningen när den sitter upphissad i taket. Vi ska komma ihåg att Geirröd tvingat Oden att sitta mellan två eldar för att få honom att tala. Ohlmarks förklaring till den dunkla strofen lyder: ”Den som skaffar Oden fri dagshimmel ger solguden möjlighet att se honom och blir därmed Ulls vän”. Det är samtidigt en strof som visar på sambanden mellan den stora elden i solen, den lilla elden i människornas hus och den inre elden i form av passion och psykisk drivkraft.

Vad säger detta om eventuella samband mellan Oden och solen? Ull är genom sin pilbåge, gjord av idegran, intimt knuten till världsträdet, som mycket väl kan vara just en idegran. Och världsträdet är Yggdrasil, vars namn betyder Yggs, Odens, häst. Ull kan därmed vara mycket intressantare för shamaner än många har trott. Är Ull rentav en mentor för Oden?

Grimnesmål slutar för övrigt med att Oden avslöjar sin rätta identitet för den druckne Geirröd:

Rusig är Geirröd, för rikligt du drack,
mycket du miste, då mig du förlorade
och alla einheriar.

När Geirröd inser vem han har framför sig reser han sig upp för att föra bort Oden från elden men tappar sitt svärd med spetsen uppåt, snubblar och genomborras av det egna svärdet. Oden däremot försvinner som en vindil från hallen, ”men Agnar var sedan konung där länge”.

Tor och Allvis

Allvismål är en ovanlig Eddasång i så måtto att det är Åskmannan, Tor, som spelar rollen av den skarpsinnige. Han framställs vanligtvis som en enkel och rättfram och ibland lite trögtänkt gestalt, men det kan till stor del kanske förklaras med att dikterna i Eddan kommer ur

dåtidens aristokratiska samhällsskikt. Tor stod säkert högre i kurs hos människorna som levde närmare Moder Jord – de som brukade jorden och skötte kreaturen. Och någon enkelspårig eller endimensionell figur är Tor definitivt inte. Tänk bara på åskans dynamik och bilden av Tor blir betydligt mer komplex. Han äger ju också så starka magiska förmågor att han kan återuppliva sina bockar efter att först ha ätit upp dem.

I Allvismål utmanar Tor dvärgen Allvis på en visdomstävlan i ett försök att hindra dvärgen från att gifta sig med Tors dotter Trud (= kraften). Trolovningen har skett i Tors frånvaro och han tänker under inga omständigheter godkänna den: ”utan min vilja skall aldrig du jungfrun äga, det giftoordet ger jag dig nu”. Men, tillägger Tor, mön kan bli din ”om från varje värld du väl kan säga, allt vad jag önskar att veta”. Och så följer 13 frågor från Tor om vad olika saker heter ”i varje värld” som inleds med följande upprepade formulering: ”Säg mig då Allvis, när om alla väsen visdom och vett du äger:”

Dvärgens svar har av religionsvetare betecknats som ”lexikalisk kunskap”, alltså bara en ytlig uppräkningslista av kända saker, men enligt min mening finns det stor visdom i såväl frågor som svar. Dels uttrycker de centrala tankar i dåtida kosmologier, dels är själva namngivningen ett sätt att fånga tingens essens. Därför finns goda skäl att närmare betrakta Allvis svar.

Vad heter marken i varje värld?

Jord hon heter bland människor och bland asar land,
vägen hon nämnes bland vaner,
den eviggröna hos jättar, hos alfer blomstergrund,
hos övergudarne äringsmarken.

Här förs ett helt nytt begrepp in – övergudarna eller de översta gudarna. De verkar vara hemlighetsfulla varelser ovan eller bortom asarnas och vanernas världar. Är det ett minnesfragment från tiden före vaner och asar? Är vi inne i bronsålderns eller rentav stenålderns föreställningsvärld med figurer som Solbäraren och Den väldige med spjutet eller andra för oss namnlösa gestalter som reglerade de stora kosmiska kretsloppen?

Vad har himlen för namn i varje värld?

Himlen han heter bland folken och fästet bland gudar,
vindarnes hem bland vaner,
övervärlden hos jättar, hos alfer det fagra valvet,
hos dvärgar dropparnes sal.

Collinder och Ohlmarks översätter vanernas himmel som "vindvävarn" vilket ger himlen en helt annan aktiv dimension än "vindarnes hem". Vi känner igen den urgamla föreställningen om jorden som kvinnlig och himlen som manlig.

Månens namn?

Måne han heter bland människor och mildglans hos gudar,
men hjulet i Hels hall,
rännarn hos jättar, ljuset hos dvärgar,
men årens täljare hos alfer.

Solen?

Den är sol för människor, sunnanljus hos gudar,
hos dvärgar Dvalins leksak,
hos jättar evig glöd, hos alver fagerhjul,
allskir hos asars söner.

Dvalin är namnet på en av de ursprungliga dvärgar som räknas upp i Valans spådom. I Havamål sägs att Dvalin var den som först ristade runor för dvärgarna. Enligt Fafnesmål är han dessutom far till några av nornorna. Men Dvalin är också en av de fyra hjortar som betar i väldsträdets bladverk. Vi kan hitta paralleller till den hjort som på hållristningar från bronsåldern drar solens hjul över himlavalvet.

Vad heter skyarna som sköljer med regn?

Skyn han heter bland människor, vattensköljaren bland gudar,
hos vaner vindens skepp,
ovädersbringarn hos jättar, hos alfer vädrets kraft,
hos Hel den höljdes hjälm.

Vad heter den vind, som vidast far?

Det är vind för människor, den vankande hos gudar,
vanerna kallar den vrenskarn,
jättarna ylarn, alverna dönarn,
ilarn heter den i Hel.

Lugnet som stilla ligger?

Lugn det heter hos människor, lä hos gudar,
vindens vila hos vaner,
kvalm hos jättar, hos alfer dagens mildhet,
hos dvärgar dagens ro.

Lä är samma ord som i världsträdets namn Lärad, trädet som ger lä
och lugn och kan öppna sinnet för den gudomliga visdomen.

Havets namn?

Sjö det heter hos människor, det tysta vattnet hos gudar,
men hos vaner vågen,
ålhem hos jättar, hos alfer böljande fält,
hos dvärgar det djupa havet.

Vad har elden, som för åldrarnes söner brinner, för namn i varje värld?

Eld han heter bland människor, och bland asar lågan,
varma fladdrarn hos vaner,
den girige hos jättar, förgörarn hos dvärgar,
den hastige han kallas hos Hel.

Thall tolkar elden som manlig och vi ser att detta ligger i linje med
många urfolks benämning på den ursprungliga elden som Farfar Eld.

Vad har skogen, som skuggar människors land, för namn i varje värld?

Skogen han heter bland människor, fältens man bland gudar,
klippans tång bland de döde,
bränslet hos jättar, bland alfer den fagergrenade,
busken hos vise vaner.

Både Collinder och Ohlmarks anser att vanerna kallar skogen för spö.
Det känns rätt med tanke på hur lövade kvistar har använts i
fruktbarhetsceremonier men också hur spön kan vara associerade
med trolldom och magi. Och, inte minst, med sejdstaven – völvens
hjälpmedel för att göra själsresor.

Vad månede väl Natt som är Nörs dotter heta i varje värld?

Natt hon heter bland människor, mörker bland gudar,
höljet bland världens herrar,

oljus hos jättar, hos alfer sömngamman,
men hos dvärgar drömgiverskan.

Begreppet "världens herrar" tolkas av andra som "höga makter" och tycks vara en anspelning på de högsta gudarna, de som står över asar och vaner.

Vad har säden, som sås av mänskors söner, för namn?

Bjugg han heter bland människor och barr hos gudar,
hos vaner kallas han växt,
mat hos jättar, hos alfer böljande fält,
hos Hel vaggande halm.

Vad har ölet för namn i varje värld?

Öl det bland människor heter och bland asar brygd,
rusande vatten hos vaner,
hos jättar den rena drycken, men i Helriket mjöd,
hos Suttungs söner saft.

Som synes svarar Allvis kunnigt på alla frågor, men han har samtidigt lockats in i en fälla av Tor. Till slut slår fällan obevekligt igen och dvärgens öde är beseglat när Tor triumferande kväder:

Uti *ett* bröst aldrig jag fann
väldigare mått av visdom;
för mycken list dock förlorad du gick:
dagen är uppe du dvärg!
Nu skiner sol i salen!

Tor visar sig alltså lika svekfull och hänsynslös som Oden när det gäller att få kunskap och tävla i visdom. Dvärgar tål ju inte solen utan spricker eller förvandlas till sten om de träffas av solens strålar.

Handlar också Allvismål om inre processer i sökandet efter visdom? Kanske finns här en varning för självviktighet? Bröt Allvis mot den kosmiska nödvändigheten, mot den matris, som nornorna vävt in i den kosmiska väven när han som dvärg ville äkta en asadotter? Uppenbarligen överträdde Allvis en förbjuden gräns och hotade därmed den intrikata balans som bör råda mellan asars och dvärgars energier. Vad skulle det ha blivit för en avkomma om Allvis befruktat Trud? Ytterligare en monstruös varelse? Det handlar om hur vi som

sökande människor bör balansera olika andliga energier från vårt eget undermedvetna med dem från ett högre medvetande, från en gudomlig sfär. En väg att göra detta kan vara att namnge företeelser i både den ordinära och den icke-ordinära verkligheten för att bli medvetna också om deras andliga dimension, deras inre väsen.

Den korta valaspådomen

Den sång som kallas Den korta valaspådomen ingår i det längre kvädet Hyndla som jag redan varit inne på i samband med den laddade dialogen mellan Freja och jättinnan Hyndla. Den är ett främmande instick som antagligen är betydligt äldre än Hyndlasången och egentligen inte hör hemma där. Det har Edvin Thall tagit fasta på och lyft ut den korta Völuspa som en fristående sång. Den korta valaspådomen tycks dessutom i sig vara ett hopplock från flera andra äldre sånger. Hur som helst innehåller den några avsnitt som är av stort intresse för oss.

Det gäller till exempel uppräknningen av varifrån valor, trollmän och sejdkunniga härstammar. Denna sång härleder deras magiska kunskaper och förmågor till urtiden och framför allt till jättarnas värld.

Völvorna komma från Vidolf alla,
av Vilmeids ätt äro alla trollmän,
men sejdarna äro Svarthövdes ättlingar,
jättarna alla äro Ymers barn.

Völvorna härstammar från Vidolf, som kan uttydas som ”skogens varg”. Deras kunskap har alltså sitt ursprung i det vilda, i den djupa vildmarken och den mörka urskogen. Där finns både verkliga och mytiska vargar, varulvar och förvildade människor som uppträder i varggestalt.

Trollmännen, alltså de manliga shamanerna, stammar från Vilmeid, som Åke Ohlmarks tolkar som ”olycksstav” och alltså kopplar samman med magikerns trollspö. Och det är inte vilket trollspö som helst utan den gandstav som i nordisk tradition varit förknippad med shamanernas resor till de andra världarna. Den har också gått under namn som völur och sejdstav. Ett antal arkeologiska fynd av gandstavar i kvinnogravar från järnåldern visar den stora betydelse dessa stavar hade för shamanernas verksamhet. Stavarna användes i stället för

trumma som trance- och hjälpmedel för själsresor och säkert också som redskap vid sjukdomsbot och vädermagi.

De sejdkunniga sägs komma från Svarthövde, den svarthövdade som uppenbarligen är av jättesläkt. Thall betecknar Svarthövde som ett binamn till Surt, vilket gör denna strof mycket intressant. I dess början talas nämligen om Rimners barn. Rimner är en köldjätte, alltså av den allra äldsta jätteätten som håller till i den understa av världar, Nifelheim. Völvornas och vismännens kunskap och förmågor knyts här till såväl is som eld, alltså samma element som ursprungligen gav upphov till världen.

Ett annat intressant avsnitt i Den korta valaspådomen är där det talas om en som föddes i urtiden av nio jättemör vid jordens rand.

Det var en som föddes arla i tiden,
mäkta kraftfull, av makternas ätt,
den herrlige med spjutet: honom födde
nio jättemör vid jordens rand.

Den som avses är Heimdall och det sätt han här omnämns på tyder på att han har haft en betydligt större roll än att "bara" vara regnbågens, eller Vintergatans, väktare. En del uttolkare har velat jämställa Heimdall med själva världsträdet eller världspelaren. I sin roll som vintergatans väktare är han en mycket intressant gestalt för alla shamaner, i synnerhet vid resor till övervärldarna.

De nio mödrarna namnges som Gjalp, Greip, Eistla, Eyrgjava, Ulfrun, Angeya, Imd, Atla och Jarnsaxa. De brukar tolkas som nio havsvågor och Ohlmarks översätter deras namn enligt följande: Gäll, Grip, Stormvräkt, Sandslamma, Ulvtjut, Öförträngerska, Brus, Bistra och Bitandekalla. Han skriver att namnserien "nästan genomgående blott tar fasta på vågornas farliga och stormande eller tjutande natur". Självtänkt kan jag gott tänka mig att dessa namn även kan syfta på olika vindar eller andra mäktiga uttryck för Moder Jordts otyglade energier. Men det är alls ingen orimlig tanke att Heimdall skulle vara framfödd ur urhavet. Den korta valaspådomen berättar hur han redan som nyfödd skyddades med en magisk ceremoni där jord, saltvatten och galtblod ingick.

Given vart honom jordens kraft,
iskall sjö och offergaltblod.

Dessa ingredienser – jord, salt och blod – har i folkliga traditioner i Norden använts för att skydda nyfödda och ännu odöpta barn långt in i modern tid. Men det är också möjligt att vidga perspektiven när det gäller Heimdall till dess ursprungliga kosmiska dimensioner. Då är det fullt möjligt att tolka de nio mödrarna som de nio världarna. Heimdall är då världarnas son, en omskrivning för världsträdet eller världspelaren. Här kan vi se intressanta paralleller till samernas begrepp Världen olmaj, ”Världens man” eller ”Världens råhare”. I Grimnesmåls uppräknings av gudavärldarna sägs om Heimdall:

Den åttonde är Himinbjörg, där Heimdall sägs
härska i tempel och hov;
i sin fridfulla gård dricker gudarnas vaktman
glad det goda mjödet.

Himinbjörg är Himmelsborgen eller Himmelsberget där Heimdall dricker av visdomsmjödet. En intressant detalj i sammanhanget är att Himinbjörg i Grimnes uppräknings får nummer åtta, samma talvärde som hagal-runan, som är just Heimdalls runa. Den är dessutom bergskristallens runa så möjligen kan Himinbjörg vara en jättelik bergskristall!

Slutstroforna i Den korta valaspådomen är modellerade efter undergångsvisionen i Valans spådom men har inte samma poetiska kraft, och frågan är vem som egentligen åsyftas i den avslutande strofen:

Då kommer en annan än starkare,
vars namn jag icke nämna vågar;
få kunna se framåt längre
än mot Odens gång till ulvens möte.

Moderna uttolkare har velat läsa in en kristen influens i dessa rader, som då skulle antyda den kristne gudens ankomst, men det tror jag att vi på goda grunder kan ifrågasätta. Det som åsyftas kan helt enkelt vara en völvas vision som har varit så stark och omskakande att hon inte ens vill berätta om den. Alla som har gjort själsresor känner igen sig i en sådan reaktion, och den som vill avkoda innehållet i denna strof kan säkert göra det själv med hjälp av en övervärldsresa.

Valan som sjunger denna korta sång säger vid tre tillfällen: ”Mycket jag sagt dig, och mer jag minns, viktigt är att veta, vill du vidare

höra?”. Viktigt är att veta. Detta är en vis kvinnas sång, där hon delar med sig en del av sin esoteriska kunskap om världens beskaffenhet.

Den gäckande Loke

En del av Lokes många olika egenskaper analyseras i kapitlet *Skapelse, död och transformation* men det finns anledning till ytterligare begrundan för att vi ska kunna utvinna maximal kunskap ur denna paradoxala varelse. Han är Odens skugga och blodsbroder, sanningssägaren och upptågsmakaren, trickstern som korrigerar asarnas övermodiga handlingar, frambringaren av såväl monstruösa varelser som asarnas magiska hjälpmedel och, inte minst, genusöverskridaren som i sig visar på de flytande gränserna mellan olika slags varelser i den förkristna nordiska traditionen. Allt detta tyder på att föreställningarna om Loke är uråldriga och dessutom stadda i dynamisk förändring. En viktig fråga för oss som idag försöker återknyta till den nordiska andlighetens urvisdom är hur vi kan förhålla oss till Loke idag, och framöver. Går det att över huvud taget samspeja med denna gäckande och oberäkneliga kraft? Eller bör vi helt enkelt undvika den?

Loke beskrivs som en jätte som genom att blanda blod med Oden har upptagits bland asarna som broder till Oden. Därmed utgör Loke en sorts brygga mellan jättar och gudar. Han rymmer egenskaper som brukar tillskrivas båda dessa kategorier, om än på ett ganska oberäkneligt sätt. Vi vet egentligen aldrig när Loke förkroppsligar det ena eller det andra eller både och. Lokes far är Farbaute vars namn kan tolkas som "hatkrossaren", "den som slår i hat", "den som lömskt hugger". Modern är Laufey (= löv-ön) eller Nal (= barr, törne och därmed eventuellt hagtorn). Loke har två bröder med namnen Byleist (= gårdsskadaren, blixten) och Helblindi eller Helbindi (= den som binder till döds). Med hjälp av Ohlmarks namntolkningar skulle den ursprungliga föreställningen om Lokes födelse kunna beskrivas som ett resultat av att den himmelska elden slår ner på löv-ön, dvs i ett mytiskt träd eller i Moder Jord. Detta mytiska träd skulle kunna vara

hagtorn, som ju har vassa törnen och som kan sammankopplas med Lodur som ingår i den ursprungliga gudatriaden. Lodur nämns bara på ett enda ställe i Den poetiska Eddan och det är när Oden, Höner och Lodur blåser liv i de två trädstammarna Ask och Embla och därmed skapar de första människorna. Efter detta är Lodur spårlöst försvunnen, vilket ju är ett mysterium i sig. En möjlig lösning på detta mysterium skulle kunna vara att Lodur, eller vissa aspekter av Lodur, lever kvar som Loke.

Denna teori om Loke som Lodur är ganska gammal men har fått förnyad aktualitet genom en bokserie av Jan Ekermann; *Hagtornsgåtan* (2005), *Lögardagsgåtan* (2007) och *Snorre Sturlasson* (2014). Ekermann driver med emfas teorin om att Loke, eller som han föredrar att kalla honom, Ur-Loke, är identisk med Lodur. Denna gudom ska ha varit föremål för en omfattande kult i heliga hagtornslundar, i synnerhet vid ett vårblot i maj. Han ska också ha gett namn åt den sjunde veckodagen, lördagen. Att denna dag till skillnad från övriga sex veckodagar inte skulle ha varit uppkallad efter heliga varelsor utan efter något så världsligt som kroppstvätt ("lögardagen") ter sig bisarrt. Ekermann visar övertygande att dagen ursprungligen hetat Lodursdagen, ett namn som ändrades till laughardagen efter direktiv från den kristna kyrkans högsta ledning vid mitten av 1100-talet. Ljudmässigt ligger det nära Lodursdagen, och ideologiskt kunde den kopplas samman med påsklördagen, då det var vanligt att massdöpa hedningar. Därifrån är steget inte långt till att koppla samman dagen som sådan med den rening som kristna bör genomgå inför vilodagen, Herrens dag. Lodur uppfattades av kyrkan som en nordisk variant av Satan. En som aktivt bidragit till denna demonisering är Snorre Sturlasson som i sin Edda har förvanskat Loke till oigenkännlighet. Ekermann ser detta som uttryck för Snorres försök att navigera i det komplicerade och farliga politiska kraftfält som uppstått i 1200-talets Island. Det karakteriserades av eviga konflikter mellan landets stormannasläkter som blev extra tillspetsade genom kyrkans växande rikedom och makt samt den norske kungens försök att lägga under sig Island.

Ursprungligen var Lodur ett väsen intimt sammankopplat med människoblivandet och människans särskilda kvaliteter och därför är det inte alls någon långsökt tanke att han betraktats och behandlats som en särskild "människornas vän". Jag sätter dock inte utan vidare

likhetstecken mellan Lodur och Loke utan ser det snarare som att Loke har utvecklats ur Lodurkomplexet eller möjligen avsondrats från Lodur. Likväl känns det helt rätt att idag avdemonisera Loke och återge honom hans spännande och mer sammansatta karaktär, även om han inte varit föremål för några storartade offerfester. Ett sätt att göra detta är att närmare analysera Lokes olika namn och de sammanhang han förekommer i.

Ett tankespår kan utgå från likheten mellan Loke och Locke, som är ett gammalt namn för spindeln. Skulle Loke ursprungligen ha varit en spindel av kosmiska dimensioner som är med och väver tillvarons jättelika väv? Att en ursprunglig spindelgudom deltar i skapandet och ordnandet av kosmos är ett ganska vanligt tema i urfolksmyter. Kanske har även Loke betraktats på detta vis i det förkristna Norden – om vi går tillräckligt långt bakåt i järnålderns eller bronsålderns berättelser. I så fall är han nära besläktad med de vävande nornorna, som ju också är av jättesläkt. Flera berättelser nämner också Lokes förmåga att omvandla sig till en broms eller en loppa, något som skulle kunna tala för spindelteorin.

Loke kallas i Eddasångerna ibland för Loft och det är ett namn som kan tydas som ”han i luften”, ”luftfararen” eller ”lufteld”. Det är namn som leder tankarna i riktning mot blixten. Med tanke på att fadern Farbaute ”slår i hat” och brodern Byleist kopplas samman med blixten kan det ha en poäng att karakterisera Loke som blixstens gud. Även om jag föredrar att låta Tor representera såväl blixten och dunder som det efterföljande regnet är det ändå uppenbart att det finns ett samband mellan Loke och urelden, Farfar Eld.

I Eddasången Lokes träta, som utspelar sig under ett gästabud hos havsguden Ägir, tar han heder och ära av asar och vaner. Han beskyller dem för feighet, svekfullhet, otrohet, perverterat och vidlyftigt sexliv. Men vi får också veta en hel del om Loke själv, t ex när han avslöjar att han gjort Tyrns hustru med barn:

Tig du, Tyr, din kona det hände, betänk det,
att hon fick en son med mig;
aln eller penning aldrig för det du erhöll,
utskämde usling.

Tyr är en ursprunglig himmelsgud, Fader Himmel, så när Loke hävdar att han har avlat en son med Tyrns hustru måste det ju vara Moder

Jord han befruktat. Kanske som en aspekt av blixten och åskan? I denna sång framstår Loke primärt som en trickster – gäckande, omåttlig och oberäknelig. Trickstern har ofta en framträdande roll i skapelseberättelser. Hen är med och skapar och ordnar världen. Att framhålla Lokes tricksterdrag innebär inte att reducera honom till en ”smågud” eller mindre viktig gestalt, snarare tvärtom – trickstern är en förutsättning för skapelsen.

Att Loke rymmer såväl manliga som kvinnliga dimensioner och överskrider köns- och genusgränser har vi redan behandlat, men en strof i Lokes tråta ger ytterligare dimension åt detta. Det är när Oden säger:

åtta vintrar var du i jorden nedan,
kor du mjölkade som kvinna,
barn du fött och burit,
usel syntes mig din art.

Och Njord tycker att det är ”mer underligt att asen, den kvinnlige, kom in, han, som barn har burit”.

Det Oden och Njord syftar på är inte att Loke är far till vidundren Fenrisulven, Midgårdsormen och Hel och inte heller på att han som sto blev befruktad av hingsten Svadilfare och födde den åttafotade hästen Sleipner. Nej, här handlar det om en helt annan historia som antyds i Den korta valaspådomen:

Loke åt ett hjärta – där låg en kvinnas
brynta hugsten, bränd vid en lindeld;
Lopt vart med barn av den leda kvinnan:
därav kom varje vidunder på jorden.

Motivet att kvinnor blir med barn genom att äta något speciellt är en urgammal föreställning som här har överflyttats till Loke. Att det kvinnohjärta han åt är bränt på lindeld kan vara en hänsyftning till häxbränning. Men det kan också vara en återkoppling till elden som transformerande kraft och Gullveigs urtida invigning via spjutstickning och bränning.

Lokes förmåga till hamnskifte är väl känd. Han kan förvandla sig till häst, till lax, till broms och till loppa men flyga kan han bara om han lånar en fågelhamn av någon annan. I Trymskvädet lånar Loke Frejas fjäderhamn (= falkhamn) för att resa till jätten Tryms gård och ta reda

på om det är denne som har stulit Tors hammare Mjölner. Med hjälp av Frejas falkhamn lyckas Loke också rädda Idun och hennes magiska ungdomsäpplen ur jätten Tjatses våld. Loke förvandlar då Idun till en nöt som han tar i sina klor under flygfärden tillbaka till Asgård. Denna myt, som berättas av skalden Tjodolf i dikten Haustlong, visar också att det är Loke själv som ligger bakom att Idun hamnat hos Tjatse – detta som ett sätt att köpa sig fri sedan han själv blivit infångad av jätten.

I Eddasången Reginsmål kommer Loke tillsammans med Oden och Höner till den fiskrika forsen Andvarefors, där dvärgen Andvare uppehåller sig i en gäddas skepnad. Loke får syn på Utter som sitter vid forsen och äter av en nyfångad fisk. Han dödar uttern med en sten och får skinnet av denne, varpå de tre kalasar på utterköttet och fisken. På kvällen när de ber om nattkvarter hos den trollkunnige Hreidmar och visar utterskinnet blir de tillfångatagna eftersom den de dödat är Hreidmars son Otter, som skiftat hamn till utter. För att inte slå ihjäl Oden, Höner och Loke kräver Hreidmar att de ska fylla utterskinnet med guld. Loke återvänder till forsen och tvingar Andvare att lämna ifrån sig den gulds katt som han där är satt att vakta. Det sista föremålet ur skatten är den magiska ringen Andvaranaut. Den lämnar Andvare ytterst motvilligt ifrån sig och lägger samtidigt in en förbannelse i ringen. Den kommer att bringa död till envar som kommer att äga den. Asarna lyckas fylla utterskinnet med guld både in- och utvändigt. Oden hade egentligen tänkt behålla ringen Andvaranaut för sig själv men tvingas lämna den ifrån sig för att de ska kunna täcka Utters sista morrhår. Loke kväder då till Hreidmar:

Guldet är givet och gäld du fått,
mycket för huvudet mitt;
sönerna dina ej sälla skola varda,
detta blir bægges er bane.

Förbannelsen slår in. Hreidmar dräps av sonen Fafner som vill ha guldet för sig själv. Fafner förvandlar sig sedan till en drake och gömmer sig med guldet i en grotta. Han blir dock själv dödad av Sigurd Fafnesbane med svärdet Gram. Sigurd dödar sedan också Regin som traktar efter guldet. Regin är bror till Otter och Fafner och samtidigt fosterfar till Sigurd. Det är Regin som har smitt Sigurds svärd Gram. Nu har Sigurd röjt sina konkurrenter ur världen och kan lägga vantarna på gulds katten i drakens grotta. Men förbannelsen kvarstår

och även Sigurd blir dräpt. Guld brukar symbolisera visdom i Eddasångerna, men här får det också fungera som en spegel för girighetens fula anlete och som en varning för självviktighet och egoism. Lokes roll är huvudsakligen att sätta igång den ödesdigra händelsekedjan genom mordet på Utter.

I Fjölsvinnsnål sägs i en strof om Loke:

Lävatein det heter, som Lopt med trolldom gjorde
i dödsrikets dalar;
det gömmes hos Sinmara i vattensugande karet
och ligger under nio lås.

Lävatein kan tolkas som ”skadekvist” eller ”ofärdsgren” och är ett magiskt vapen som kan användas i förgörande magi. Enligt Collinder tillverkade Loke det med hjälp av runor. Sinmara är eldjätten Surts hustru som i ett kar av segt järn bevakar Lävateinen. Den är det enda vapen som kan döda tuppen Vidofner i toppen av trädet Mimameid utanför Menglads hall på Läkeberget. Vidofner är en av de tuppar som gal för att signalera Ragnaröks ankomst men han tycks också vara en av Menglads väktare vid Läkeberget. Så vilken är den gäckande Lokes roll i förhållande till Menglad? Liksom så många andra frågor om Loke tror jag inte att den låter sig besvaras enbart genom intellektuell analys. Loke är en paradoxal kraft, eller ännu hellre process, som måste upplevas för att kunna förstås. Den som vill förstå Loke bör kunna göra det genom att företa resor in i myterna och Drömtiden.

Det finns dock ingen anledning att *aktivt* söka upp Loke för att försöka samspela med honom. I sin egenskap av trickster håller Loke upp en spegel där våra mörka sidor synliggörs och materialiseras. Vi behöver inte söka Loke – han söker upp oss och visar det vi inte vill kännas vid inom oss själva och som vi behöver förändra. I en sådan konfrontation finns naturligtvis stor visdom att hämta, men Lokekraften är otroligt oförutsägbar och opålitlig. Det sägs i Eddan att på Urds ord rår ingen. Om Loke skulle kunna sägas: på Lokes ord kan ingen lita.

I runsystemet kan den andra runan, thurs, i sin egenskap av jättarnas runa kopplas samman med Loke. Det är också möjligt att förbinda honom med den åttonde runan, hagal, som är haglets runa, men den passar bättre som uttryck för Heimdall. Jag har kommit fram till att den runa som bäst kan sammanställas med Loke är Den tomma. Den är egentligen en icke-runan som uttrycker en grundläggande paradox,

nämigen hur allt kan födas ur intet. Att få Den tomma vid ett runorakel kan signalera att en står inför något mycket omskakande och osäkert, ett hopp ut i det okända. Och just sådan är Lokes komplexa karaktär. Loke representerar egenskaper som en inte aktivt vill tillkalla eller förstärka inom sig själv. Hans egenskaper är helt enkelt inte eftersträvansvärda för den som söker andlig utveckling.

Till sist

Avskavda blevo de alla de som ristats
och mængda med heligt mjöd
och sända vida vägar;
de finnas hos asar, de finnas hos alver,
en del hos de vise vaner
en del hos mänskor dväljas.

Det är skriftrunor, det är skyddsrunor
och alla ölrunor
och kostbara kraftrunor;
den, som kan dem oförfalskade och ofördärvade
skola de till välgång varda;
de ge lycka om du lär dem
allt intill gudarnes undergång!